

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาหลักสูตรทักษะชีวิตเพื่อเสริมสร้างการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง และผู้อื่น สำหรับนักเรียนประถมศึกษา ครั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ โดยเรียงลำดับในการนำเสนอตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ทักษะชีวิตเกี่ยวกับการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น
2. แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับทักษะชีวิต
3. แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวกับหลักสูตร
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยต่างประเทศ
5. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ทักษะชีวิตเกี่ยวกับการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น

การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น เป็นหนึ่งในสี่องค์ประกอบสำคัญของทักษะชีวิตตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552 : 4-7) ได้กำหนดองค์ประกอบทักษะชีวิตที่สำคัญที่จะสร้างและพัฒนาเป็นภูมิคุ้มกันชีวิตให้กับเด็กและเยาวชนในสภาพสังคมปัจจุบัน และเตรียมพร้อมสำหรับอนาคต การศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการยึดถือศักดิ์ศรีและการเห็นคุณค่าในตนเองของเยาวชน เพื่อหาหนทางแก้ไขปัญหาด้านพฤติกรรมของวัยรุ่นที่ดีที่สุดคือ การทำให้เขารู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองอย่างแท้จริง ตระหนักในศักดิ์ศรีที่มาจากการค้นพบคุณค่าภายในตัวบุคคล เพราะการเห็นคุณค่าแท้ในตนเองเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุดสำหรับการมีชีวิตที่สมบูรณ์ (Branden. 1985 : 89)

ความหมายของความตระหนักรู้ในตนเอง

มีนักการศึกษาหลายคน และหน่วยงานต่างๆ ได้ให้ความหมายของความตระหนักรู้ในตนเองทั้งในมุมมองที่เหมือนและแตกต่างกัน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ความหมายไว้ดังนี้ ความตระหนักรู้ในตนเองหมายถึงความสามารถในการเข้าใจจุดดีจุดด้อยของตนเอง อะไรที่พึงปรารถนาและไม่ปรารถนา (กรมอนามัย. 2539 : 2 ; WHO. 1990 : 2) ความตระหนักรู้ในตนเองหมายถึงความสามารถในการเข้าใจตนเอง เป็นการรู้สัมผัสเกี่ยวกับตนเอง กำลังคิดอะไรอยู่ รู้สึกอย่างไร และทำอะไรกับตนเอง (ชลชัย ทศกุลณี. 2542 : 42 ; Feldman. 1992 : 5) และความตระหนักรู้ในตนเองหมายถึงการตระหนักที่เกิดจากการมุ่งความสนใจเข้าสู่ตนเอง ซึ่งจะเกิดขึ้นชั่วคราวตามสถานการณ์ หรือเหตุการณ์ที่มากระตุ้น (Ross. 1992 : 53)

สรุปได้ว่า ความตระหนักรู้ในตนเอง หมายถึง ความสามารถในการรับรู้และเข้าใจในตนเองถึงจุดเด่นจุดด้อย ความรู้สึกนึกคิด และอารมณ์ของตนเอง และสามารถประเมินสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเองและสามารถควบคุมอารมณ์ความรู้สึกของตนได้

การพัฒนาความตระหนักรู้ในตนเอง สามารถปฏิบัติได้ 2 วิธีการหลัก ๆ ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ในการสำรวจหรือสังเกตความคิด ความรู้สึกและการกระทำของตนเองว่าเป็นอย่างไร ซึ่งเป็นกระบวนการของภาวะต้นอยู่เสมอ

1.1 การฟังตนเอง โดยการสำรวจหรือสังเกตความคิด ความรู้สึกและการกระทำของตนเองว่าเป็นอย่างไร ซึ่งเป็นกระบวนการภาวะต้นอยู่เสมอ

1.2 การฟังคนอื่น เป็นการศึกษาตนเองโดยอาศัยการสังเกตปฏิกิริยาของผู้อื่นที่มีต่อตน ทำให้ทราบว่าคนอื่นมองตนเองอย่างไร

1.3 การบอกคนอื่นเกี่ยวกับตนเอง เป็นการเปิดเผยตนเอง ซึ่งเป็นขั้นแรกของการพัฒนาความตระหนักรู้ในตนเอง

2. การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น (Interpersonal Relationships) ซึ่งครอบครัวมักจะเป็นแหล่งแรก และแหล่งสุดท้ายที่จะให้บทสอนเกี่ยวกับความตระหนักรู้ในตนเอง โดยการเรียนรู้นี้จะขึ้นอยู่กับประสบการณ์ชีวิตรวมถึงสัมพันธภาพที่ตนมีกับครู อาจารย์ ผู้ร่วมงานและผู้บังคับบัญชา

การพัฒนาความตระหนักรู้ในตนเองมีลักษณะและวิธีการที่สามารถฝึกปฏิบัติได้ ดังนั้นถ้ามีการฝึกหรือปฏิบัติ ไม่ว่าจะรูปแบบใดก็ตามจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตก็จะสามารถสร้างความสมดุลให้กับตัวเอง มีทักษะในการสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น ซึ่งมีความสำคัญและมีคุณประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาตนเอง การได้มีโอกาสฝึกฝนทักษะและ

สะสมประสบการณ์ในการพัฒนาความตระหนักรู้ในตนเอง เป็นการเพิ่มโอกาสในการพัฒนา และปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

กระบวนการสร้างความตระหนักรู้ในตนเอง สามารถฝึกปฏิบัติได้จากขั้นตอนและ กิจกรรมต่อไปนี้ (กรมอนามัย. 2539 : 14-16)

1. ขั้นตอนการสร้างความรู้สึก ประกอบด้วยการใช้สื่อทำให้เกิดความรู้สึก เช่น วีดิโอ เทป และกิจกรรม โดยใช้เกม

2. ขั้นตอนการจัดระบบความคิดความเชื่อ ประกอบด้วยกิจกรรมที่เป็น กระบวนการกลุ่ม เช่น การอภิปรายกลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่ และการประยุกต์ความคิด ความรู้สึกคุณค่าในตนเอง

ความหมายของความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง

ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง (Self-esteem) เป็นความรู้สึกที่บุคคลมีต่อตนเอง ซึ่ง รวมไปถึงระดับของการยอมรับการนับถือตนเอง การรู้สึกว่าตนเป็นผู้ที่มีคุณค่า มีความสามารถ และมีความสัมพันธ์กับอัตมโนทัศน์ (Self-concept) อย่างใกล้ชิด มีผู้ให้ความหมายของ ความรู้สึกมีคุณค่าในตนไว้ต่าง ๆ กันผู้วิจัยได้วิเคราะห์ และสังเคราะห์ในส่วนที่เหมือนและ แตกต่างกันตามที่นักวิชาการที่ศึกษาไว้ดังนี้ ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองหมายถึง เจตคติที่ บุคคลมีต่อตนเองและยอมรับในความสามารถของตนเอง มีคุณค่า มีความสำคัญเกิดความเชื่อ อย่างมั่นคงว่าการกระทำของตนมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ต่าง ๆ (สุกัญญา พิระวรรณกุล. 2541 : 6 ; พวงทอง อินใจ. 2544 : 11 ; Copersmith. 1981 : 87 ; Branden. 1985 : 14) ความตระรู้สึกมีคุณค่าในตนเองหมายถึงองค์ประกอบของบุคลิกภาพและเป็น แรงผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมทั้งทางบวกและทางลบ มีความภาคภูมิใจในงาน เป็น ความต้องการขั้นที่ 4 ในการแสวงหาคำศักดิ์ศรี เกียรติยศ ทั้ง โดยตนเองสำนึกและผู้อื่นยกย่อง เชิดชู (จุฬามาศ แหนจอ. 2544 : 13 ; Maslow. 1970 : 45 ; Lazarus. 1994 : 85)

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า ความรู้สึกคุณค่าในตนเอง หมายถึงการตระหนักรู้ถึง ความรู้สึกของตนว่าตนเองเป็นคนที่มีความสามารถ มีคุณค่า มีความสำคัญ มีความสามารถ ประสบผลสำเร็จในการทำงาน รวมทั้งการยอมรับการเห็นคุณค่าจากคนในสังคมที่มีต่อตนเอง มีเจตคติที่ดีต่อตนเองมีความเชื่อมั่นในตนเอง มองตนเองในแง่ที่ดี ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีกับ บุคคลอื่น ๆ

องค์ประกอบของความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง

คูเปอร์สมิธ (Coppersmith. 1981 : 97) แบ่งองค์ประกอบของความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองออกเป็น 4 องค์ประกอบคือ

1. อำนาจ (Power) ได้แก่ ความสามารถมีอิทธิพลต่อบุคคลอื่นในสถานการณ์ต่าง ๆ

2. ความสำคัญ (Significance) ได้แก่ การได้รับการยอมรับและการมีคุณค่า

3. ความสามารถ (Competence) ได้แก่ ความสามารถในการกระทำในสิ่งที่ต้องการทำได้จนบรรลุผลสำเร็จตามมุ่งหมาย

4. คุณธรรม (Virtue) ได้แก่ การปฏิบัติตนอย่างมีศีลธรรม จริยธรรมความเชื่อและค่านิยมที่เป็นปทัสถานของสังคม

คุณค่าแห่งตนของบุคคล เป็นการประเมินอัตมโนทัศน์ของบุคคล ซึ่งได้แก่ ความรู้สึก และเจตคติที่บุคคลมีต่อตนเอง ซึ่งผู้ให้แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของตนที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าแห่งตน การพัฒนาคุณค่าแห่งตนในเด็กนั้น เราควรที่จะให้ความสำคัญขององค์ประกอบที่เป็นปัจจัยในการส่งเสริมคุณค่าแห่งตนเป็นอย่างมาก จึงจะทำให้ส่งผลที่ดีต่อการพัฒนาตนของเด็ก

จากการศึกษางานวิจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองคูเปอร์สมิธ (Coppersmith. 1981 : 63 ; อ้างถึงใน ศศิกันต์ ธนะโสธร. 2529 : 25) พบว่า องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อคุณค่าแห่งตนมี 2 ประเภท ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของมาสโลว์ คือ ประเภทที่เป็นลักษณะเฉพาะบุคคล ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเห็นคุณค่าจากตนเองในด้านต่าง ๆ และ ประเภทที่เป็นส่วนประกอบภายนอก ซึ่งเกี่ยวข้องกับการได้รับการเห็นคุณค่าจากผู้อื่น

1. องค์ประกอบที่เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคล ประกอบด้วย

1.1 ลักษณะทางกายภาพ (Physical Attributes) ลักษณะทางกายภาพมี

ความสัมพันธ์ ต่อคุณค่าแห่งตน เช่น ความงามด้วยรูปร่าง ความแข็งแรงของร่างกาย ความคล่องแคล่วในการเคลื่อนไหว บุคคลที่มีลักษณะทางกายภาพที่ดี จะมีความพึงพอใจและคุณค่าแห่งตนมากกว่าบุคคลที่มีลักษณะทางกายภาพที่ด้อย อย่างไรก็ตามก็ดีลักษณะทางกายภาพใด ๆ จะส่งผลต่อคุณค่าแห่งตนหรือไม่เพียงใดนั้น ยังขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคมนั้น ๆ เป็นตัวกำหนดอีกด้วย

1.2 สมรรถภาพ ความสามารถและผลงาน (General Capacity, Ability and Performance) ความสามารถทั้ง 3 ด้านนี้ มีความสัมพันธ์ระหว่างกันและช่วยส่งเสริมให้บุคคลเกิดคุณค่าแห่งตน โดยจะเป็นตัวชี้บอกถึงความดีของการประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวในสิ่งที่กระทำ ซึ่งจะมีเรื่องของสติปัญญาเข้ามาเป็นตัวสนับสนุนด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อยู่ในวัยเรียน สติปัญญาจะมามีผลต่อสมรรถภาพและผลการเรียนของนักเรียนด้วย อันจะนำไปสู่การเพิ่มความ รู้สึกมีคุณค่าแห่งตน

1.3 ภาวะทางอารมณ์ (Affective State) ภาวะทางอารมณ์เป็นภาพสะท้อนให้เห็น ถึงความรู้สึกพอใจ ความรู้สึกเป็นสุข ความรู้สึกวิตกกังวล หรือภาวะอื่น ๆ ที่อยู่ในตัวบุคคลทั้งที่แสดงออกและไม่แสดงออก โดยส่วนใหญ่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการประเมินถึงสิ่ง ที่ตนประสบและเป็นผลมาจากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นแล้วมีผลกระทบต่ออารมณ์ตนเองในเวลาต่อมา บุคคลที่ประเมินตนเองในทางที่ดีจะแสดงความรู้สึกพอใจ เป็นสุข ในขณะที่บุคคลที่ประเมิน ตนเองในทางไม่ดีจะไม่พอใจในภาวะชีวิตปัจจุบันของตนเอง และหมกมุ่นกับอนาคต

1.4 ค่านิยมส่วนตัว (Self-Values) บุคคลจะประเมินตนเองกับสิ่งที่ตนให้คุณค่าที่ สอดคล้องกับอุดมคติตน และบุคคลยังมีแนวโน้มที่จะใช้เกณฑ์ค่านิยมของสังคม เป็นตัวตัดสิน คุณค่าแห่งตน นอกจากนี้การที่บุคคลได้แสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับค่านิยมที่ สำคัญของตน มีผลให้บุคคลมีคุณค่าแห่งตนเพิ่มขึ้นด้วย

1.5 ระดับความมุ่งหวัง (Aspiration) การตัดสินคุณค่าของบุคคลส่วนหนึ่ง เกิดขึ้นจากการเปรียบเทียบผลการปฏิบัติและความสามารถของตน กับระดับเกณฑ์ความสำเร็จ ที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เพราะประสบการณ์การ ได้รับความสำเร็จ จะนำไปสู่ความมุ่งหวังต่อความสำเร็จ ในครั้งต่อ ๆ ไป การสามารถปฏิบัติได้ตามเกณฑ์หรือดีกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ จะนำไปสู่การมอง ตนเองว่ามีคุณค่า

1.6 เพศ (Sex) สังคมและวัฒนธรรม โดยส่วนใหญ่มักจะให้ค่านิยมที่ดีต่อเพศชาย โดยเพศชายมักได้รับมอบหมายตำแหน่ง ที่มีอำนาจในสังคม ในขณะที่เพศหญิงได้รับ ตำแหน่ง และบทบาททางสังคมที่ด้อยกว่า และเพศหญิงที่มีคุณค่าแห่งตนสูง จะประสบ ความสำเร็จในการเรียนมากกว่าเพศชายที่มีคุณค่าแห่งตนสูง

2. องค์ประกอบที่เป็นส่วนประกอบภายนอก ประกอบด้วย

2.1 ความสัมพันธ์กับบิดา มารดา ญาติ หรือประสบการณ์ทางครอบครัว ของ บุคคลมีส่วนในการพัฒนาคุณค่าแห่งตนของบุคคลเช่นกัน ครอบครัวใดที่มีพ่อแม่ที่มีความ

คุณค่าแห่งตนสูง มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีความยืดหยุ่น มั่นใจในตนเอง มีสัมพันธภาพที่ดีกับลูก โดยแสดงการยอมรับ ใส่ใจ เข้าใจตัวลูก ให้คุณค่าและกำลังใจ ผลที่ตามมาคือ เด็กจะรู้สึกภาคภูมิใจในคุณค่าแห่งตน ส่วนผู้ปกครองที่ไม่ได้ให้ความสนใจ ไม่แบ่งเวลาที่จะมีกิจกรรมร่วมกับลูก ไม่มีการพูดคุยปรึกษา ไม่ให้อิสระในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการตัดสินใจ ในครอบครัว ละเลยการดูแล ไม่มีความสม่ำเสมอในการอบรมเลี้ยงดู ทั้งยังปฏิเสธ ใช้วิธีการลงโทษที่รุนแรง และ ครอบงำความนึกคิดของเด็ก มีผลให้เด็กเกิดความสับสนในตัวเอง และประเมินคุณค่าแห่งตนต่ำ (Copersmith. 1981 : 78-81) นอกจากนี้เด็กจะขาดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ไม่ต่อสู้อุปสรรค อ่อนแอ ขอมแพ้ ท้อถอยในชีวิต มีทัศนคติด้านลบต่อตนเอง มองว่าตนเองไม่น่าชื่นชม (Rosenberg. 1965 : 158) เมื่อให้โอกาสแสดงออก พฤติกรรมจะออกมาในลักษณะก้าวร้าว ใช้อำนาจข่มขู่ ไม่ยอมรับความจริงของชีวิต มักประสบกับปัญหาของสุขภาพจิต ส่วนเด็กวัยรุ่นที่มีอึดมโนทัศน์ที่ดีนั้นจะมีประวัติว่าได้รับการเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) ในการกระทำของตน (Neal. 1987 : 598)

2.2 โรงเรียนและการศึกษา ประสบการณ์ที่โรงเรียนมีส่วนในการสนับสนุนต่อ จากที่บ้าน โรงเรียนมีหน้าที่ช่วยให้เด็กนักเรียนเกิดความรู้สึกเชื่อมั่นในทักษะความสามารถและคุณค่าแห่งตนเมื่ออยู่ในชั้นเรียน เป็นต้นว่า การให้โอกาสนักเรียนได้ทำกิจกรรมตามความสามารถอย่างอิสระ ซึ่งไม่ขัดต่อระเบียบของโรงเรียน การให้นักเรียนได้ฝึกการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ จะช่วย ส่งเสริมให้เด็กมีความมั่นใจในตนเองมากขึ้น ครูมีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณค่าแห่งตนของเด็ก การให้ความเชื่อถือในความสามารถและสมรรถภาพแก่นักเรียน และชื่นชมในผลงานตามความสามารถของเขา จะเป็นกำลังใจให้ความคิดและทัศนคติที่มีต่อตนเองของเด็กพัฒนาขึ้น อันจะมีผลต่อการพัฒนาคุณค่าแห่งตน

2.3 สถานภาพทางสังคม การเปรียบเทียบตนเองกับบุคคลอื่น เพื่อชี้บอกสถานภาพทางสังคมของบุคคล เช่น ตำแหน่งการงาน บทบาททางสังคม วงศ์ตระกูล สถานะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น บุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมในระดับสูงจะได้รับการปฏิบัติต่อที่ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าสูงกว่าบุคคลอื่น อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า สถานภาพทางสังคมมีความสัมพันธ์กับคุณค่าแห่งตนไม่เด่นชัด เพราะบุคคลที่มาจากสถานภาพทางสังคมระดับต่ำ มีทั้งบุคคลที่มีคุณค่าแห่งตนสูง และบุคคลที่มีคุณค่าแห่งตนต่ำ (Copersmith. 1981 : 82-84) สังคม-เพื่อน ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับเพื่อนจะช่วยในการพัฒนาคุณค่าแห่งตน บุคคลที่ไม่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน ไม่เป็นที่ประทับใจหรือไม่อยู่ในความสนใจของเพื่อนจะไม่ชอบสูงส่งกับใคร ไม่แบ่งปันความคิดความรู้สึกส่วนตัวร่วมกับเพื่อน ในที่สุดจะไม่เป็นที่

ไว้วางใจของเพื่อน และเกิดความรู้สึกว่าไม่มีใครชอบหรือไม่นับถือตนเองเลย (Rosenberg, 1965 : 158) จะเห็นได้ว่า คุณค่าแห่งตน เป็นองค์ประกอบสำคัญของพฤติกรรมที่มีประสิทธิภาพ การส่งเสริมให้เกิดคุณค่าแห่งตนจะต้องได้รับการร่วมมือ ทั้งในส่วนของพ่อแม่ ผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนและ ตัวนักเรียนเอง เพื่อให้ นักเรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง ได้นำศักยภาพที่มีอยู่ออกมาปรากฏ เกิด การพัฒนาอัตมโนทัศน์ในทางบวก หรือพัฒนาคุณค่าแห่งตนนั่นเอง

พัฒนาการของความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ได้แก่

1. การประเมินตนเอง (Self – Evaluation) ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองพัฒนาจากการประเมินตนเอง (Osborne, 1996 : 80 -85 ; Swann W. 1996 : 101 – 103) การประเมินตนเองมักเกิดขึ้นเมื่อบุคคลประสบความสำเร็จ หรือความล้มเหลว บุคคลมักมีความภูมิใจในตนเองเมื่อประสบความสำเร็จและรู้สึกอับอายเมื่อประสบความล้มเหลว
2. ความสำเร็จในสิ่งที่คนปรารถนา (Success in Valued Domains) บุคคลมักให้ความสำคัญต่อสิ่งต่าง ๆ ในลักษณะที่แตกต่างกันสำหรับบุคคลลักษณะทางสรีระอาจมีความสำคัญกับความสามารถทางกีฬาที่บางคนเห็นว่าความสำเร็จทางวิชาการเป็นสิ่งสำคัญสำหรับตน ดังนั้นความสำเร็จในเรื่องที่ตนตั้งปณิธานไว้ จึงมีความสำคัญต่อบุคคลมากกว่าความสำเร็จด้านอื่น ๆ นักวิชาการศึกษาพบว่าบุคคลมักให้ความสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ ความสามารถในการทำงานทักษะสังคม และความสง่างามทางร่างกาย
3. ค่านิยมของสังคม (Social Value) ค่านิยมมักสะท้อนค่านิยมของสังคม ค่านิยมของบิดามารดา และค่านิยมของเพื่อนที่บุคคลนั้นเกี่ยวข้อง ในสังคมบางสังคมมักปลูกฝังค่านิยมตั้งแต่วัยเด็ก เช่นในสังคมอเมริกาตั้งแต่วัยเด็กว่าสามารถจะเป็นคนรวยได้ และควรที่จะมุ่งสร้างฐานะอย่างเต็มที่ดังนั้น หากในเวลาต่อมาไม่เป็นคนรวยอย่างที่คิดก็อาจส่งผลให้กลายเป็นคนที่มีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองต่ำ แต่ถ้าไม่มีค่านิยมว่าต้องเป็นคนรวยก็จะไม่รู้สึกกว่าตนเองมีคุณค่าต่ำเมื่อไม่เป็นคนรวยเป็นต้นเป็นที่ทราบกันว่าความรู้สึกการมีคุณค่าในตนเองมีแนวโน้มที่จะคงอยู่ในสภาวะนั้นเป็นเวลานานพอสมควรไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงได้ง่าย นักวิชาการกล่าวว่า ความรู้สึกการมีคุณค่าในตนเองของบุคคลนั้นจะพัฒนาขึ้นตั้งแต่วัยเด็ก เป็นผลที่เกิดจากความอบอุ่น ที่บิดามารดาอบให้ การเลี้ยงดูซึ่งเป็นพื้นฐานของการรับรู้คุณค่าในตนเองของเด็ก เด็กที่เติบโตมาในครอบครัวที่มีความรัก และได้การยอมรับในคุณค่าของตนเอง

จะสะสมความรู้สึกคุณค่าตนเองไว้ในจิตใจ ส่วนเด็กที่ถูกปฏิเสธไม่ได้รับความรักจะมี
ความรู้สึกว่าตนเองต่ำต้อย ไร้ค่า

จากการศึกษาความรู้สึกที่มีคุณค่าในตนเอง สรุปได้ว่าความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง
สามารถสื่อให้เห็นบุคลิกภาพของคนได้ และมีความสำคัญต่อบุคคลในการดำเนินชีวิตในสังคม
ให้เป็นอย่างปกติสุข ด้วยความเข้มแข็ง ด้วยจิตใจที่เชื่อมั่น สุขภาพจิตที่ดี สามารถรับความ
กดดันในสังคมได้เป็นอย่างดี บุคคลต่างต้องมีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง อย่างไรก็ตาม การ
รับรู้คุณค่าในตนเองจะสูงหรือต่ำนั้นขึ้นอยู่กับผลประเมินเจตคติ และพฤติกรรมที่คนอื่นในสังคมมี
ต่อตน รวมทั้งอิทธิพลที่มีผลจากปัจจัยที่เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลและจากปัจจัยภายนอก
อื่น ๆ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำคัญ
และเป็นพื้นฐานในการพัฒนาความรู้สึกที่มีคุณค่าต่อตนเอง ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดู ความรัก
ความสัมพันธ์ในครอบครัวความสัมพันธ์กับเพื่อน และสถาบันการศึกษา การพัฒนาความรู้สึก
ที่มีคุณค่าในตนเองให้ระดับสูงและทำให้บุคคลนั้นสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ
จึงเป็นคุณลักษณะที่ควรส่งเสริมให้เกิดมีขึ้นในนักเรียน เพื่อเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพของ
ประเทศต่อไป

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ
ได้แก่ปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยภายนอก (Copersmith, 1981 : 118-119) ปัจจัยส่วนบุคคล
ประกอบด้วย

1. ลักษณะทางกายภาพ (Physical Attributes) ลักษณะทางกายภาพของบุคคล
มีความสัมพันธ์กับความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองบางลักษณะจะช่วยเสริม ให้บุคคลมีความรู้สึกมี
คุณค่าในตนเองมากขึ้น เป็นต้นว่า ความสรีระร่างกาย ความแข็งแรง ความคล่องแคล่วในการ
เคลื่อนไหว จะช่วยให้บุคคลนั้นประสบความสำเร็จในกิจกรรมที่ตนเองเห็นว่าตนเองมีคุณค่า
สำหรับเพศชายความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองมักมีความสัมพันธ์สูง กับความงดงามในรูปร่าง
หน้าตา แต่ลักษณะทางกายภาพจะมีผลต่อความรู้สึกในตนเอง หรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับความเชื่อ
ส่วนบุคคลนั้น และค่านิยมของคนในสังคมนั้นด้วย

2. ความสามารถทั่วไป สมรรถภาพ และผลงาน (General Ability, Capacity And
Performance) ลักษณะทั้งสามด้านนี้มีความสัมพันธ์ระหว่างกันและช่วยให้บุคคลนั้นเกิดความ
ภาคภูมิใจในตนเอง โดยจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวของบุคคล

3. สภาพทางจิตพิสัย (Affective State) ได้แก่สภาวะทางอารมณ์ต่างๆเช่น ความพึงพอใจความสุข ความวิตกกังวล ความเครียด เป็นต้น ซึ่งมีอยู่ในตัวบุคคลและไม่แสดงออก มักเป็นผลที่เกิดจากที่บุคคลมีประสบการณ์ต่าง ๆ และมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การประเมินตนเองหลังจากประสบการณ์เหล่านี้ จะมีผลต่อความรู้สึกมีคุณค่าตนเอง กล่าวคือ บุคคลที่ประเมินในทางที่ดี จะแสดงความพึงพอใจ มีการแสดงอารมณ์ออกมาทางบวก มีความสุข และไม่มี ความวิตกกังวล แต่ถ้าเป็นบุคคลประเมินตนเองในทางที่มีดี จะแสดงความรู้สึกที่ตนเองไม่พอใจ เห็นว่าตนเองขาดความสามารถ และทักษะที่จำเป็นและไม่คิดว่าตนเองจะประสบความสำเร็จในอนาคต

4. ค่านิยมส่วนบุคคล (Self-Values) บุคคลมักประเมินตนเองในมิติที่เป็นว่าตนเองมีคุณค่าและให้ความสำคัญ เช่นบุคคลให้คุณค่าแก่ความสำห้ใจทางการเรียน หากเรียนไม่ดี จะทำให้ความรู้สึกในตนเองต่ำลง การที่บุคคลให้คุณค่าแก่สิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วสอดคล้องค่านิยมในสังคมบุคคลนั้นจะมีความรู้สึกในตนเองมายิ่งขึ้น ในทางกลับกันหากค่านิยมในสังคมไม่สอดคล้องกับค่านิยมของบุคคลนั้นจะมีความรู้สึกคุณค่าในตนเองต่ำลง

5. ความมุ่งหวัง (Aspiration) ในบางครั้งบุคคลนั้นจะประเมินตนเองเทียบกับมาตรฐานของเกณฑ์ของความสำเร็จที่กำหนดไว้ การประสบความสำเร็จเป็นประสบการณ์ที่ส่งผลให้มีความคาดหวังในอนาคต หรือกิจกรรมในคราวหน้า การทำงานได้ผลก็ส่งผลให้บุคคลนั้นมีความภูมิใจในตนเอง เห็นว่าตนเองมีคุณค่า

6. เพศ (Sex) สังคมส่วนใหญ่มีค่านิยมว่า เพศชายมีศักยภาพสูงกว่าเพศหญิง ทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา และอารมณ์ เพศชายมักรับตำแหน่งผู้นำซึ่งมีอำนาจในสังคม ในบาวัฒนธรรมเฉพาะเพศชายเท่านั้นที่มีสิทธิ์ในการทำกิจกรรมบางประการ ส่วนเพศหญิงก็จะได้รับบทบาทที่รองลงมา หรือด้อยกว่า

ปัจจัยภายนอก มี 2 ประการคือ

1. การอบรมเลี้ยงดู (Parenting Behavior) ประสบการณ์ในครอบครัวมีอิทธิพลต่อการพัฒนาความรู้สึกมีคุณค่าต่อตนเองของบุคคล หากครอบครัวมีความอบอุ่นเข้าใจ บิดามารดาให้ความใกล้ชิดสนิทสนมกับบุตรมีใจเปิดกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นและยอมรับนับถือ เคารพในสิทธิของบุตรให้ความรักอย่างเต็มเปี่ยมกับบุตร มีการกำหนดขอบเขตพฤติกรรมไว้อย่างกว้าง ๆ ไม่ใช่อำนาจบังคับ ให้โอกาสแก่บุตรในการที่จะมีประสบการณ์ใหม่ ๆ ตามสมควร เอาใจใส่ต่อสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่แวดล้อมตัวบุตรเช่น กิจกรรมการเรียน กิจกรรมกับเพื่อน ปัญหาหรือความขัดข้องใจของบุตรบิดามารดาเองก็รักใคร่ปรองดองกัน มีการแบ่ง

อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบกันไปอย่างชัดเจนมีความยืดหยุ่น มีอารมณ์มั่นคง มีการรับรู้ในคุณค่าตนเองสูง มีความเชื่อมั่นในตนเองระดับสูง

2. กลุ่มเพื่อน (Peer) ประสบการณ์การได้รับการยอมรับนับถือหรือมีความผูกพันกับกลุ่มเพื่อมีความสัมพันธ์กับเจตคติต่อตนเองและเจตคติผู้อื่น เมื่อบุคคลมีความผูกพันทางสังคมหรือความรู้สึกว่าตนเองเป็นสมาชิกที่มีความหมายในกลุ่ม จะทำให้มีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองเพิ่มมากขึ้นมีพฤติกรรมเอื้อเพื่อสังคมมากขึ้นให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่น และมีความร่วมมือในการทำงานมากขึ้นรู้จักเอาใจใส่และมีความสุขเมื่อมีโอกาสช่วยเหลือผู้อื่นให้มีการเรียนรู้ (Watson et al. 1997 : 571-586) ในทางกลับกันการไม่ยอมรับจากเพื่อนที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางด้านสังคม ซึ่งรวมไปถึงการแยกตัวจากสังคมและการแสดงอาการก้าวร้าว ความรู้สึกผูกพันที่แน่นแฟ้นกับเพื่อนที่มีความสัมพันธ์สูงกับความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และการบูรณาการเอกลักษณ์แห่งตน (Ryan et. 1994 : 226-249)

การเสริมสร้างความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง

บุคคลที่มีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองสูง จะเป็นผู้ที่มีมองโลกในแง่ดี และเต็มไปด้วยความหวัง (Franken and Prpich. 1996 : 965-712) และมองสิ่งต่างๆ ในแง่ดี ช่วยให้บุคคลนั้นสามารถชื่นชมกับความสามารถและความสำเร็จของตน และหลีกเลี่ยงความอับอายเมื่อไม่ประสบความสำเร็จ ความหวังทำให้บุคคลมีความรู้สึกว่ามีพลัง และเป็นไปได้ที่จะทำอะไรก็ได้สำเร็จตามที่ตนต้องการ ความมีพลังในตนเองทำให้บุคคลนั้นมีแนวโน้มที่จะริเริ่มสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ มีความกล้าที่จะเผชิญอุปสรรคและกล้าที่จะเข้าจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ความรู้สึกว่ายังมีทางเป็นไปได้ที่จะทำอะไรได้สำเร็จ ช่วยให้บุคคลนั้นรับรู้ว่ามีแนวทางที่จะช่วยให้บุคคลนั้นบรรลุเป้าหมายในทางตรงกันข้าม บุคคลที่มีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง จะมีลักษณะมองโลกในแง่ร้ายและสิ้นหวัง การที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งเหล่านี้ไปในทางที่เป็นบวก เป็นเรื่องที่ยาก นักวิชาการบางรายเช่น ออสบอร์น (Osborne. 1996 : 85) มีทัศนะว่า ถ้าบุคคลต้องการมีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองสูงบุคคลนั้นต้องแสวงหาจุดเด่นที่สำคัญของตน จุดเด่นที่เป็นหลักการนี้สามารถทำให้เกิดความภาคภูมิใจ และความสำเร็จ บุคคลต้องมีความเป็นเลิศในการกระทำบุคคลที่ขาดประสบการณ์ด้านความรักจากทางบ้าน และการยอมรับ มักมีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองต่ำและหันไปพึ่งเพื่อน และถ้าวันรุ่งขึ้นเพียงแค่อุปสรรคการยอมรับอาจเข้าไปผูกพันกับเพื่อนโดยไม่เลือกกลุ่ม และมีความเป็นไปได้ที่อาจคบเพื่อนในกลุ่มเสี่ยงความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองมีความเชื่อมโยงกับการได้มาซึ่งสิ่งที่บุคคลหวังไว้ในชีวิต ถ้าบุคคลนั้นรับรู้ตนเองว่ามีความสามารถและทักษะที่จำเป็นในการที่ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนเองหวังก็จะรู้สึกว่ามี

คุณค่าในตนเองสูงขึ้นสิ่งที่บุคคลนั้นหวังมักสะท้อนค่านิยมของสังคม บิดามารดา และเพื่อน การปรับเปลี่ยนเพื่อให้มีความรู้สึกรู้ค่าในตนเองอาจเป็นไปได้หลายทางเช่น การมองโลก มนแง่ดี มีความหวัง รับรู้ตนเองมีความสามารถในทางมคมีจุดด้อยในทางใดแล้ว เลือกปรับเปลี่ยนตนเองให้เหมาะสม

แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับทักษะชีวิต

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในด้านวิทยาการต่างๆของ โลกยุคโลกาภิวัตน์และปัญหาต่าง ๆ ของประเทศมีความสลับซับซ้อนเกี่ยวกันทั้งระบบ เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ทำให้ประชาชนในประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยมีความ ยากลำบากในดำรงชีวิตมากขึ้น ต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดภายใต้สภาวะการแห่งการ แข่งขันสูงกว่าในอดีต ดังนั้นมนุษย์ไม่ใช่เพียงแต่มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงเท่านั้น หากต้องมี พร้อมทั้งทางด้านการเรียนรู้ที่จะดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ซึ่งทักษะดังกล่าวก็คือ ทักษะชีวิต

ความหมาย ความสำคัญ และองค์ประกอบของทักษะชีวิต

1. ความหมายของทักษะชีวิต

มีนักการศึกษาหลายคนได้ให้ความหมายของทักษะชีวิตไว้ในมุมมองที่ เหมือนและแตกต่างกัน ผู้วิจัยได้ศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ถึงความหมายของทักษะชีวิต ได้ดังนี้

ทักษะชีวิตหมายถึง ความสามารถในการปรับตัว อันประกอบด้วย ความรู้ เจตคติ และทักษะในอันที่จะจัดการกับปัญหาต่างๆรอบด้าน และเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัว ในอนาคต เพื่อให้มีพฤติกรรมไปในทิศทางที่ถูกต้องในการที่เผชิญกับสิ่งท้าทายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ขงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานต์. 2540 : 8 ; กรมสุขภาพจิต. 2543 :1 ; Who. 1994 : 1) ทักษะชีวิตหมายถึง ความชัดเจน และความชำนาญในเรื่องใด เรื่องหนึ่ง ซึ่งบุคคลสามารถสร้างขึ้น ได้จากการเรียนรู้ ได้แก่ ทักษะการอาชีพ การกีฬา การ ทำงานร่วมกับผู้อื่น การอ่าน การสอน การจัดการ ทักษะทางคณิตศาสตร์ ทักษะทางภาษา ทักษะทางการใช้เทคโนโลยี ฯลฯ ซึ่งเป็นทักษะภายนอกที่สามารถมองเห็น ได้ชัดเจน จากการ กระทำ หรือจากการปฏิบัติ ซึ่งทักษะดังกล่าว นั้นเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตที่จะทำให้ ผู้มีทักษะเหล่านั้น มีชีวิตที่ดี สามารถดำรงชีพอยู่ในสังคมได้ โดยมีโอกาสที่ดีกว่าผู้ไม่มีทักษะ (ประเสริฐ ต้นสกุล,วีระสิทธิ์ ลิทธิไตรย์ และคณะ. 2538 : 7 ; กรมวิชาการ. 2543 : 6) และ

ทักษะชีวิตหมายถึง ความสามารถในการใช้ความรู้ เจตคติ และทักษะต่างๆซึ่งจะช่วยในการสนับสนุนพฤติกรรมของบุคคลในการที่จะสามารถรับผิดชอบตนเองสำหรับการดำเนินชีวิต โดยการสร้างทางเลือกที่ดี การต่อต้านความกดดันจากกลุ่มเพื่อน และการจัดการกับสิ่งที่เข้ามาคุกคามชีวิต (UNICEF. Retrieved July. 2005 ออนไลน์) หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะจัดการกับปัญหาต่าง ๆ รอบตัวในสภาพสังคมปัจจุบัน และเตรียมพร้อมสำหรับปรับตัวในอนาคต (Maxwell. 1981 : 8 ; WHO. 1993 : 45 ; Deejong. 1995 :28 ; Heendricks. 1996 : 78 ; UNICEF. 2001 : 65 ; ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานต์. 2540 : 8 ; กรมวิชาการ. 2543 : 6 ; วนิดา ขาวมงคล เอกแสงสี. 2546 : 1 ; ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานต์ และสุวรรณา เรื่องกาญจนเศรษฐ์. 2551 : 3)

สรุปว่าทักษะชีวิตหมายถึงความสามารถของบุคคลที่จะจัดการกับชีวิตของตนเองในการเผชิญปัญหาต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวในสภาพสังคมปัจจุบันเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต

2. ความสำคัญของทักษะชีวิต

จากภาวะการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกปัจจุบัน มนุษย์ทุกเพศทุกวัยล้วนได้รับผลกระทบจากสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงดังกล่าว และนำมาซึ่งปัญหาต่างๆกับกลุ่มคนทุกระดับ ทุกสังคม กลุ่มเด็กและเยาวชน นับเป็นช่วงวัยที่มีความอ่อนไหวในการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ขณะเดียวกันการส่งเสริมให้คนกลุ่มนี้ให้มีคุณลักษณะและความสามารถจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในโลกปัจจุบันได้อย่างรู้เท่าทัน สามารถปรับตัว และเผชิญกับสถานการณ์รอบตัวสามารถเลือกแนวทางการตัดสินใจและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม จึงนับว่าเป็นความจำเป็นเร่งด่วนที่ทุกประเทศให้ความสำคัญ นักวิชาการได้ระบุว่า ทักษะชีวิตมีความสัมพันธ์กับกลุ่มจิตมนุษย์ 3 ด้าน คือ ด้านสติปัญญา (IQ) ด้านอารมณ์ (EQ) และแรงจูงใจในการหล่อหลอมบุคลิกภาพในด้านมโนธรรมและคุณธรรม (MQ) ทักษะชีวิตจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสังคมโลกเพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองโดยการใช้ความคิด การปรับตัว การตัดสินใจ การสื่อสาร การจัดการกับอารมณ์และความเครียดในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่ส่งผลให้คนฉลาดรู้ ฉลาดเลือก และฉลาดปฏิบัติ รวมทั้งรู้จักการยับยั้งชั่งใจ บุคคลที่มีทักษะชีวิตจะเป็นคนที่มิเหตุผล รู้จักเลือกการดำรงชีวิตที่เหมาะสม สังคมที่มีบุคคลที่มีทักษะชีวิตจะส่งผลให้สังคมนั้นเป็นสังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน (พัชรพร เกิดมงคล. 2554 : ออนไลน์ ; พรรณีภา โสคติพันธุ์. 2551 : 28-29)

สรุปว่าทักษะชีวิตมีความสำคัญในทุกๆด้าน ทั้งด้านการจัดการศึกษาและการส่งเสริมสุขภาพ รวมถึงการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่มีความรุนแรงในสังคม ทักษะชีวิตจะส่งเสริมให้เกิดการใช้ความคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดที่กว้างไกล อันจะหล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคลในด้านการแสวงหาความรู้ การที่บุคคลมีวิจารณญาณจะส่งผลในด้านการหาทางเลือก การวิเคราะห์ การประเมินศักยภาพของตนเอง การสร้างความตระหนักในตนเอง และความรับผิดชอบต่อสังคม

3. องค์ประกอบของทักษะชีวิต

องค์การอนามัยโลก (WHO. 1994 : 1) ได้สรุปองค์ประกอบของทักษะชีวิตไว้ 10 องค์ประกอบ จัดเป็น 3 ด้าน ดังนี้

3.1 องค์ประกอบของทักษะชีวิตด้านพุทธิพิสัย (ทักษะด้านความคิด)

หมายถึงการรู้จักใช้ เหตุ และ ผล โดยรู้สาเหตุของสิ่งที่เกิดขึ้นผล ย่อมมาจาก เหตุเมื่ออยากให้เกิดผลของการกระทำออกมาดีเป็นที่พึงประสงค์แก่ทั้งของตนเองและส่วนรวมก็ควรคิดกระทำ เหตุที่จะทำให้เกิดผลที่ดีเพื่อจุดประสงค์ที่จะพัฒนาชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้าสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคมของมนุษย์

3.2 องค์ประกอบของทักษะชีวิตด้านจิตพิสัย หรือ เจตคติ (ทักษะด้านจิตใจ)

หมายถึง การฝึกฝนควบคุมนึกคิดให้อยู่ในสภาพที่มั่นคงใสสะอาดในความดีงาม ประกอบด้วยคุณธรรมต่าง ๆ เช่นความรัก ความมีเมตตา กรุณาความเป็นมิตร ความมีน้ำใจ ความมีสัมมาคารวะ ความรู้จักยอมรับ และ เห็นความสำคัญของผู้อื่นความกตัญญู ความเพียรพยายาม ความซื่อสัตย์สุจริต

3.3 องค์ประกอบของทักษะชีวิตด้านทักษะพิสัย หรือทักษะสังคม (ทักษะด้านการกระทำ) หมายถึง การฝึกฝนตนเองให้มีทักษะด้านวินัยให้ตนเองเพื่อควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้เหมาะสม ไม่เบียดเบียน ไม่สร้างความรำคาญ ไม่สร้างความเดือดร้อนไม่สร้างความลำบาก ให้แก่ตนเอง และ สังคมสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เป็นประโยชน์ต่อสังคม เน้น ความสุจริตทางกายและวาจา

องค์การอนามัยโลกได้สรุปองค์ประกอบของทักษะชีวิต เป็น 10 องค์ประกอบ ดังนี้

1. ทักษะการคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) เป็นความสามารถในการคิดที่จะเป็นส่วนช่วยในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาโดยการคิดสร้างสรรค์ เพื่อค้นหาทางเลือกต่าง ๆ

รวมทั้งผลที่จะเกิดขึ้นในแต่ละทางเลือก และสามารถนำประสบการณ์มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

2. ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) เป็นความสามารถในการคิดออกไปอย่างกว้างขวาง โดยไม่ยึดติดอยู่ในกรอบ

3. ทักษะการตระหนักรู้ในตน (Self Awareness) เป็นความสามารถในการค้นหารู้จักและเข้าใจตนเอง เช่น รู้ข้อดี ข้อเสียของตนเอง รู้ความต้องการ และสิ่งที่ไม่ต้องการของตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เรารู้ตัวเองเวลาเผชิญกับความเครียดหรือสถานการณ์ต่าง ๆ และทักษะนี้ยังเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทักษะอื่น ๆ เช่น การสื่อสาร การสร้างสัมพันธภาพ การตัดสินใจ ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น

4. ทักษะการเข้าใจผู้อื่น (Empathy) เป็นความสามารถในการเข้าใจความเหมือนหรือความแตกต่างระหว่างบุคคล ในด้านความสามารถ เพศ วัย ระดับการศึกษา ศาสนา ความเชื่อ สติปัญญา อาชีพ ฯลฯ ช่วยให้สามารถยอมรับบุคคลอื่นที่ต่างจากเรา เกิดการช่วยเหลือบุคคลอื่นที่ด้อยกว่า หรือได้รับความเดือดร้อน เช่น ผู้ติดยาเสพติด ผู้ติดเชื้อมะเร็ง

5. ทักษะการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นความสามารถในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ ในชีวิตได้อย่างมีระบบ เช่น ถ้าบุคคลสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับการกระทำของตนเองที่เกี่ยวกับพฤติกรรมด้านสุขภาพ หรือความปลอดภัยในชีวิต โดยประเมินทางเลือกและผลที่ได้จากการตัดสินใจเลือกทางที่ถูกต้องเหมาะสม ก็จะมีผลต่อการมีสุขภาพที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ

6. ทักษะการแก้ปัญหา (Problem Solving) เป็นความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตได้อย่างมีระบบ ไม่เกิดความเครียดทางกายและจิตใจ จนอาจลุกลามเป็นปัญหาใหญ่โตเกินแก้ไข

7. ทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective Communication) เป็นความสามารถในการใช้คำพูดและท่าทางเพื่อแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดของตนเองได้อย่างเหมาะสมกับวัฒนธรรม และสถานการณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงความคิดเห็น การแสดงความต้องการ การแสดงความชื่นชม การขอร้อง การเจรจาต่อรอง การตักเตือน การช่วยเหลือ การปฏิเสธ ฯลฯ

8. ทักษะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (Interpersonal Relationship) เป็นความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันและกัน และสามารถรักษาสัมพันธภาพไว้ได้ยืนยาว

9. ทักษะการจัดการกับอารมณ์ (Coping with Emotion) เป็นความสามารถในการรับรู้อารมณ์ของตนเองและผู้อื่น รู้ว่าอารมณ์มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมอย่างไร รู้วิธีการจัดการกับอารมณ์ โกรธ และความเศร้าโศก ที่ส่งผลทางลบต่อร่างกาย และจิตใจได้อย่างเหมาะสม

10. ทักษะการจัดการกับความเครียด (Coping with Stress) เป็นความสามารถในการรับรู้ถึงสาเหตุของความเครียด รู้วิธีผ่อนคลายความเครียด และแนวทางในการควบคุมระดับความเครียด เพื่อให้เกิดการเบี่ยงเบนพฤติกรรมไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสมและไม่เกิดปัญหาด้านสุขภาพ

สำหรับการศึกษาขององค์การช่วยเหลือเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) ได้สรุปองค์ประกอบของทักษะชีวิตไว้ 9 ประการ

1. ทักษะการวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์
2. ทักษะในการประเมินศักยภาพของตนเองในสถานการณ์เฉพาะหน้า
3. ทักษะในการคิดหาทางเลือกและวิเคราะห์จัดลำดับ
4. ทักษะในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลในการเลือกทางที่เหมาะสมที่สุด
5. ทักษะในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดและการตัดสินใจ
6. ทักษะในการปฏิเสธการเจรจาต่อรองเพื่อรักษาน้ำใจและเพื่อประโยชน์อัน

ชอบธรรมของตนเอง

7. ทักษะการควบคุมอารมณ์ ความคิดเห็นและพฤติกรรมภายใต้แรงกดดัน
8. ทักษะการพัฒนาและปรับเปลี่ยนทัศนคติของตนเองและผู้เกี่ยวข้อง
9. ทักษะการใช้เหตุผลโน้มน้าวใจผู้อื่นให้คล้อยตามและสนับสนุนแนวคิด

และการกระทำที่ถูกต้อง

ประเทศไทยได้มีการนำทักษะชีวิตไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน และเริ่มแพร่หลายตั้งแต่ปี 2538 เป็นต้นมา กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงศึกษาธิการ ได้มีการนำเอาทักษะชีวิตไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ ด้วยเหตุนี้เอง ได้มีการพัฒนาทักษะชีวิตโดยการปรับโครงสร้างและองค์ประกอบของทักษะชีวิตให้สอดคล้องกับการดำเนินงานด้านการป้องกันเอดส์ โดยกรมสุขภาพจิต สาธารณสุข ได้กำหนดองค์ประกอบของทักษะชีวิตไว้ 12 ทักษะ ซึ่งประกอบด้วย

1. ทักษะความคิดวิเคราะห์วิจารณ์
2. ทักษะความคิดสร้างสรรค์
3. ทักษะความตระหนักรู้ในตน
4. ทักษะความเห็นใจผู้อื่น
5. ทักษะความภูมิใจในตนเอง
6. ทักษะความรับผิดชอบต่อสังคม
7. ทักษะการสร้างสัมพันธภาพ
8. ทักษะการสื่อสาร
9. ทักษะการตัดสินใจ
10. ทักษะการแก้ไขปัญหา
11. ทักษะการจัดการกับอารมณ์
12. ทักษะในการจัดการกับความเครียด

กรมสุขภาพจิต (2543 : 6) และในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้ทักษะความตระหนักรู้ในตน ทักษะความเห็นใจผู้อื่น ทักษะความภูมิใจในตนเอง และทักษะความรับผิดชอบต่อสังคม โดยผู้วิจัยได้สังเคราะห์ และบูรณาการ เป็นการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบทักษะชีวิตที่สำคัญของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มาพัฒนาหลักเป็นหลักสูตรทักษะชีวิตเพื่อเสริมสร้างการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น ที่ตรงตามความต้องการของชุมชน เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน

แนวคิดการพัฒนาทักษะชีวิตในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การพัฒนาทักษะชีวิต เป็นสิ่งที่ได้รับความสำคัญมากในปัจจุบัน เพราะเหตุที่ทักษะชีวิตเป็นทักษะที่มีความสำคัญทั้งในการปรับตัวสำหรับการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพในโลกแห่งความเจริญก้าวหน้า และป้องกันการเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2554 : 2) ได้เสนอแนวทางในการสร้างทักษะชีวิตให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน มี 2 วิธี คือเกิดเองตามธรรมชาติเป็นการเรียนรู้ที่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ และการมีแบบอย่างที่ดี แต่การเรียนรู้ตามธรรมชาติ จะไม่มีทิศทางและเวลาที่แน่นอน บางครั้งกว่าจะเรียนรู้ก็อาจสายเกินไป และจากการสร้างและพัฒนาโดยกระบวนการเรียนการสอน โดยเน้นการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกันในกลุ่ม ผ่านกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ ได้ลงมือปฏิบัติได้ร่วมคิดร่วมอภิปราย แสดงความคิดเห็น ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

ได้สะท้อนความรู้สึกรู้สึกนึกคิด มุมมอง เชื่อมโยงสู่วิถีชีวิตของตนเอง เพื่อสร้างเสริมองค์ความรู้ใหม่และปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2554 : 1-2) ได้จัดทำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพมาตรฐานการเรียนรู้ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ คือ

1. ความสามารถทางภาษา
2. ความสามารถในการคิด
3. ความสามารถในการแก้ปัญหา
4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต
5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี

ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่างๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงานและการอยู่ร่วมกันในสังคม ด้วยการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

ความหมายของทักษะชีวิต

ทักษะชีวิต หมายถึงความสามารถของบุคคลที่จะจัดการกับปัญหาต่างๆ รอบตัว ในสภาพสังคมปัจจุบันและเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคต

องค์ประกอบของทักษะชีวิต

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดองค์ประกอบทักษะชีวิตที่สำคัญที่จะสร้างและพัฒนาเป็นภูมิคุ้มกันชีวิตให้กับเด็กและเยาวชนในสภาพสังคมปัจจุบัน และเตรียมพร้อมสำหรับอนาคตไว้ 4 องค์ประกอบ พร้อมทั้งพฤติกรรมที่คาดหวังและตัวชี้วัดทักษะชีวิตในแต่ละองค์ประกอบดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น

การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น หมายถึง การรู้จักความถนัดความสามารถ จุดดี จุดด้อยของตนเองเข้าใจความแตกต่างของแต่ละบุคคล รู้จักตนเอง ยอมรับเห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในตนเองและผู้อื่นมีเป้าหมายในชีวิตและมีความรับผิดชอบต่อสังคม

พฤติกรรมทักษะชีวิตที่คาดหวัง	ตัวชี้วัด
1. ค้นพบความชอบความถนัดและความสามารถของตนเอง	1.1 แสดงสิ่งที่ตนเองชอบและภาคภูมิใจ 1.2 แสดงความสามารถของตนเองให้ผู้อื่นรับรู้
2. ค้นพบจุดเด่นจุดด้อยของตนเอง	2.1 บอกจุดเด่นจุดด้อยของตนเองได้ 2.2 เลือกทำกิจกรรมตามความสนใจของตนเองร่วมกับผู้อื่นได้
3. ยอมรับความแตกต่างระหว่างตนเองและผู้อื่น	ยอมรับในความแตกต่างทางกาย ทางความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่น
4. มองตนเองและผู้อื่นเป็นบวก	แสดงความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น
5. เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น	5.1 ใช้สิทธิของตนในโอกาสต่างๆ 5.2 ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น
6. รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น	6.1 ชื่นชมในความสำเร็จของตนเองและผู้อื่นได้ 6.2 พึ่งตนเองได้ 6.3 ปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อตนเองครอบครัวและสังคม
7. มีความภาคภูมิใจในตนเองและผู้อื่น	7.1 แสดงออกในสิ่งที่ตนเองภาคภูมิใจอย่างเหมาะสม 7.2 บอกเล่าความดีหรือความ/บรรยาย/ภาคภูมิใจของเพื่อนให้ผู้อื่นรับรู้
8. ความเชื่อมั่นในตนเองและผู้อื่น	8.1 กล้าแสดงความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตนด้วยความมั่นใจ 8.2 ยอมรับความคิด ความรู้สึกและการกระทำที่ดีของผู้อื่น

สรุป จากตารางขององค์ประกอบที่ 1 การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น ผู้วิจัยได้ใช้ตัวชี้วัดข้างต้นเพื่อประเมินพฤติกรรมการตระหนักรู้ในตนเองของนักเรียน

องค์ประกอบที่ 2 การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์

การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ หมายถึง การแยกแยะข้อมูลข่าวสาร ปัญหา และสถานการณ์รอบตัว วิพากษ์วิจารณ์ และประเมินสถานการณ์รอบตัว ด้วยหลักเหตุผลและข้อมูลที่ต้องรับรู้ปัญหา สาเหตุของปัญหา หาทางเลือก และตัดสินใจแก้ปัญหา ในสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างสร้างสรรค์

พฤติกรรมทักษะชีวิตที่คาดหวัง	ตัวชี้วัด
1. รู้จักสังเกต ตั้งคำถาม และแสวงหาคำตอบ	1.1 ตั้งคำถามที่นำไปสู่คำตอบที่เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ 1.2 มีทักษะในการสังเกต และมีแนวทางหาคำตอบ
2. วิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสารได้สมเหตุสมผล	วิเคราะห์จำแนกแยกแยะข้อมูลข่าวสารและสถานการณ์ต่าง ๆ รอบตัวด้วยเหตุผลที่เชื่อถือได้
3. ประเมินสถานการณ์และนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ๆ ได้	คาดคะเนความเสี่ยงจากสถานการณ์ที่เผชิญในชีวิตประจำวันอย่างมีเหตุผล
4. มีจินตนาการและมีความสามารถในการคิดเชื่อมโยง	สร้างผลงานและแสดงผลงานที่เกิดจากการคิดเชื่อมโยงและจินตนาการ
5. รู้จักวิพากษ์วิจารณ์บนพื้นฐานของข้อมูลสารสนเทศที่ถูกต้อง	วิพากษ์วิจารณ์ตามหลักการเหตุผลและใช้ข้อมูลสารสนเทศที่ถูกต้องสนับสนุน
6. รู้จักวิธีการและขั้นตอนการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาที่ถูกต้อง	วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา และเลือกแก้ไขปัญหาคด้วยวิธีการที่สร้างสรรค์ถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์
7. ปฏิบัติตามกฎ กติกา และระเบียบของสังคม	ปฏิบัติตามกฎ ข้อตกลงของกลุ่ม ชั้นเรียน สังคม

สรุป องค์ประกอบที่ 2 การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ เป็นทักษะชีวิตที่สำคัญอีกทักษะหนึ่งซึ่งนักเรียนต้องมี และพัฒนาให้มีความสามารถในการใช้ทักษะชีวิตเพื่อพัฒนาตนเอง ให้เป็นคนเก่ง ดี และมีความสุขได้ในสังคม

องค์ประกอบที่ 3 การจัดการกับอารมณ์และความเครียด

การจัดการกับอารมณ์และความเครียด หมายถึงความเข้าใจ และรู้เท่าทันภาวะอารมณ์ ของบุคคล รู้สาเหตุของความเครียด รู้วิธีผ่อนคลาย หลีกเลี้ยง และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่จะก่อให้เกิดอารมณ์ไม่พึงประสงค์ไปในทางที่ดี

พฤติกรรมทักษะชีวิตที่คาดหวัง	ตัวชี้วัด
1. รู้เท่าทันอารมณ์ตน	1.1 จำแนกอารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ 1.2 แสดงอารมณ์ความรู้สึกของตนเอง ได้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ
2. ควบคุมอารมณ์ของตนเองได้	ควบคุมอารมณ์ความรู้สึกของตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้
3. จัดการกับอารมณ์ของตนเองได้อย่างเหมาะสม	จัดการกับอารมณ์ตนเองที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันที่อาจก่อให้เกิดปัญหาด้วยวิธีการที่เหมาะสมและสร้างสรรค์
4. มีวิธีผ่อนคลายอารมณ์และความเครียดให้กับตนเอง	ผ่อนคลายอารมณ์และความเครียดด้วยวิธีการที่เหมาะสมและสร้างสรรค์
5. สร้างแรงจูงใจให้ตนเอง	กำหนดแนวทางหรือวิธีการสร้างกำลังใจให้กับตนเอง
6. ยุติข้อขัดแย้งในกลุ่มเพื่อนด้วยสันติวิธี	เสนอแนวทางออกของข้อขัดแย้งในกลุ่มเพื่อนด้วยเหตุผลและข้อเท็จจริงที่ถูกต้องและใช้วิธีการเชิงบวก
7. รู้จักสร้างความสุขให้กับตนเอง	7.1 วิเคราะห์และเลือกวิธีการ กิจกรรม ที่ทำให้ตนเอง มีความสุขได้อย่างเหมาะสม 7.2 มีอารมณ์ขัน

สรุป องค์ประกอบที่ 3 การจัดการกับอารมณ์และความเครียด เป็นความเข้าใจในตนเอง ในการรู้เท่าทันอารมณ์ตน และรู้จักวิธีผ่อนคลาย ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

องค์ประกอบที่ 4 การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น

การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น หมายถึง การเข้าใจ มุมมอง อารมณ์ความรู้สึกของผู้อื่น ใช้ภาษาพูดและภาษากายเพื่อสื่อสาร ความรู้สึกนึกคิดของตนเอง รับรู้ความรู้สึกนึกคิดและความต้องการของผู้อื่น วางตัวได้ถูกต้องเหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ ใช้การสื่อสารที่สร้างสัมพันธภาพที่ดี สร้างความร่วมมือและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

พฤติกรรมทักษะชีวิตที่คาดหวัง	ตัวชี้วัด
1. เป็นผู้ฟังที่ดี	1.1 ฟังผู้อื่นอย่างตั้งใจและรับรู้ความรู้สึกและความต้องการของผู้พูด 1.2 รักษาความลับของเพื่อน
2. ใช้ภาษาและกิริยาที่เหมาะสมในการสื่อสาร	ใช้ภาษาพูด ภาษากายที่ทำให้ผู้อื่นผ่อนคลายสบายใจ ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งหรือความรุนแรงได้
3. รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา	แสดงออกหรือสะท้อนความรู้สึกหรือการกระทำของตนเองที่แสดงว่าเข้าใจและใส่ใจผู้อื่น
4. รู้จักแสดงความคิด ความรู้สึก ความชื่นชมและการกระทำที่ดีงามให้ผู้อื่นรับรู้	4.1 ชื่นชมความสำเร็จ ความสามารถและการกระทำที่ดีของเพื่อนด้วยคำพูดภาษากายหรือสัญลักษณ์ได้ 4.2 กล่าวยืนยันความคิด ความรู้สึกและเหตุผลที่ดีให้ผู้อื่นรับรู้ได้
5. รู้จักปฏิเสธ ตอรองและร้องขอความช่วยเหลือในสถานการณ์เสี่ยง	5.1 หลีกเสี่ยงสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อความไม่ปลอดภัยของตนเอง 5.2 ปฏิเสธในสิ่งที่ควรปฏิเสธ โดยไม่เสียสัมพันธภาพหรือเสียใจ 5.3 ขอความช่วยเหลือเมื่ออยู่ในภาวะวิกฤตได้
6. ให้ความร่วมมือและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์	6.1 ทำงานร่วมกับผู้อื่นบนพื้นฐานความเป็นประชาธิปไตย 6.2 ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ราบรื่นและมีความสำเร็จ
7. ปฏิบัติตามกฎ กติกาและระเบียบของสังคม	ปฏิบัติตามกฎ ข้อตกลงของกลุ่ม/ชั้นเรียน/สังคม

สรุป องค์ประกอบที่ 4 การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น เป็นการวางตัวเองในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม สร้างความร่วมมือกับผู้อื่น และร่วมทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล ทั้งต่อตนเอง และสังคม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2554 : 4-7)

จุดเน้นการพัฒนาทักษะชีวิตในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2554 : 18-20) มีนโยบายและเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในด้านความสามารถและทักษะตลอดจนคุณลักษณะที่จะช่วยเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตรและมีความภูมิใจร่วมกันในการดำเนินชีวิต ผู้เรียนจะต้องมีความสามารถในการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงและท้าทาย ซึ่งต้องใช้กระบวนการคิดและการตัดสินใจที่เหมาะสมจึงจะสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข จึงกำหนดให้สถานศึกษาพัฒนาและเสริมสร้างทักษะชีวิตให้เกิดการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น คิดวิเคราะห์ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ มีทักษะการจัดการกับอารมณ์และความเครียด รู้จักสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น ด้วยการจัดการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ที่เสริมสร้างทักษะชีวิตให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมตามวัยในแต่ละชั้นปี ดังแสดงในตาราง

ตารางที่ 1 แสดงพฤติกรรมทักษะชีวิตที่คาดหวังให้เกิดขึ้นในผู้เรียนตามช่วงวัยในระดับ
ประถมศึกษา

ชั้น	องค์ประกอบทักษะชีวิต			
ป.1	การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น รู้จักความชอบความถนัดและ ความสามารถของตนเอง (รู้สิ่งที่ตนเองชื่นชอบรู้ความสามารถที่ตนเองภาคภูมิใจและแสดงความสามารถให้ผู้อื่นรับรู้)	การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ รู้จักสังเกต ตั้งคำถามและแสวงหาคำตอบ	การจัดการกับอารมณ์และความเครียด รู้เท่าทันอารมณ์ตนเอง (จำแนกอารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองแสดงอารมณ์ความรู้สึกของตนเองได้เหมาะสมกับสถานการณ์)	การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น เป็นผู้ฟังที่ดี(ฟังผู้อื่นอย่างตั้งใจและรับรู้ถึงความรู้สึกและความต้องการของผู้พูด)
ป.2	ค้นพบจุดเด่นจุดด้อยของตนเอง ยอมรับความแตกต่างระหว่างตนเองและผู้อื่น การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น	วิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสารได้ สมเหตุสมผล การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์	ควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ จัดการกับอารมณ์ของตนเองด้วยวิธีการที่เหมาะสม	ใช้ภาษาและกิริยาที่เหมาะสมในการสื่อสาร การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น

ชั้น	องค์ประกอบทักษะชีวิต			
ป.3	มองตนเองและผู้อื่น ในแง่บวก	ประเมินสถานการณ์ และนำไปประยุกต์ ในชีวิตประจำวัน	จัดการกับอารมณ์ ของตนเองด้วย วิธีการที่เหมาะสม	รู้จักเอาใจเขามาใส่ ใจเรา
ป.4	เคารพสิทธิของ ตนเองและผู้อื่น	มีจินตนาการและมี ความสามารถใน การคิดเชื่อมโยง	มีวิธีผ่อนคลาย อารมณ์และ ความเครียดให้กับ ตนเอง	รู้จักแสดงความคิด ความรู้สึกชื่นชม และการกระทำที่ดี งามให้ผู้อื่นรับรู้
ป.5	รักและเห็นคุณค่าใน ตนเอง	รู้จักการ วิพากษ์วิจารณ์บน พื้นฐานของข้อมูล ข่าวสารสนเทศที่ ถูกต้อง	ยุติข้อขัดแย้งใน กลุ่มเพื่อนด้วยสันติ วิธี	รู้จักปฏิเสธ ต่อรอง และร้องขอความ ช่วยเหลือใน สถานการณ์เสี่ยง
ป.6	มีความภาคภูมิใจใจ ตนเองและผู้อื่น มีความเชื่อมั่นใน ตนเองและผู้อื่น	รู้จักวิธีการและ ขั้นตอนการ ตัดสินใจและแก้ไข ปัญหาที่ถูกต้อง	รู้จักสร้างความสุข ให้กับตนเอง	ให้ความร่วมมือ และทำงานร่วมกับ ผู้อื่น ได้อย่าง สร้างสรรค์ ปฏิบัติตามกฎ กติกาและระเบียบ ของสังคม

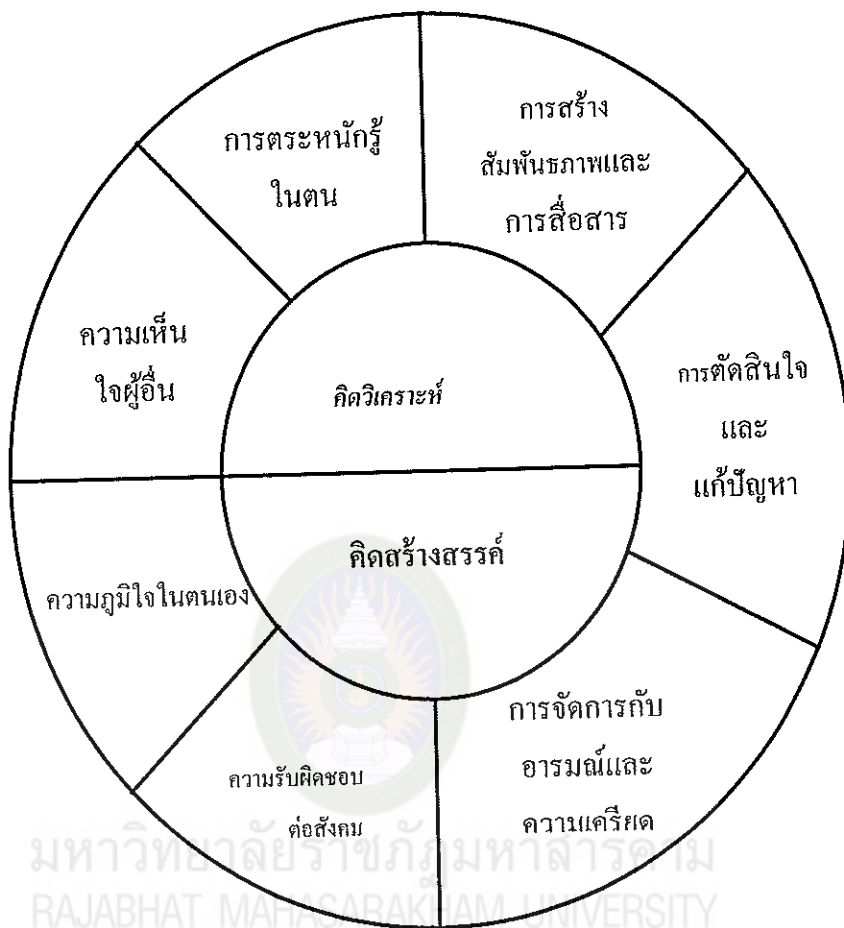
ลักษณะของกิจกรรมการเรียนรู้ที่สร้างและพัฒนาทักษะชีวิต

ทักษะชีวิตสร้างและพัฒนาได้ด้วยกระบวนการการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม จัดกิจกรรมที่เชื่อมโยงความรู้กับความคิดเชิงทักษะชีวิตด้วยพลังคำถามที่มีอิทธิพลต่อวิธีคิด การเรียนรู้ชีวิตของผู้เรียนอย่างมาก ตั้งคำถามให้ผู้เรียนได้โต้ตอบ พุดคุยสนทนา อภิปรายเพื่อตอบคำถาม จะทำให้ผู้เรียนมองเห็นความเชื่อมโยงต่อกันระหว่างการเรียนรู้และพฤติกรรมกรเรียนรู้กับประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของผู้เรียน จะมองเห็นความเป็นจริงในชีวิตของตนและถูกท้าทายให้คิดหาทางออก ให้โอกาสสร้างแนวคิดมุมมองใหม่ ๆ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. 2556 : 3-4)

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบการใช้ชื่อทักษะชีวิตของหน่วยงานต่าง ๆ ในประเทศไทย

องค์การอนามัยโลก 10 ทักษะ	UNICEF 9 ทักษะ	กรมสุขภาพจิต 12 ทักษะ
<ol style="list-style-type: none"> 1. ทักษะความคิดสร้างสรรค์ 2. ทักษะการคิดอย่างมี วิจารณ์ญาณ 3. ทักษะการตระหนักรู้ในตน 4. ทักษะการเข้าใจผู้อื่น 5. ทักษะการตัดสินใจ 6. ทักษะการแก้ปัญหา 7. ทักษะการสื่อสารได้อย่างมี ประสิทธิภาพ 8. ทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพ ระหว่างบุคคล 9. ทักษะการจัดการเกี่ยวกับภาวะ อารมณ์ 10. ทักษะการจัดการเกี่ยวกับ ความเครียด 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทักษะการวิเคราะห์และประเมิน สถานการณ์ 2. ทักษะในการประเมินศักยภาพ ของ ตนเองในสถานการณ์เฉพาะ หน้า 3. ทักษะในการคิดหาทางเลือกและ การวิเคราะห์จัดลำดับ 4. ทักษะในการตัดสินใจอย่างมีเหตุ ผลในการเลือกทางที่เหมาะสมที่สุด 5. ทักษะในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอด และการตัดสินใจ 6. ทักษะในการปฏิเสธการเจรจา ต่อรอง เพื่อรักษาน้ำใจและเพื่อ ประโยชน์อันชอบธรรมของตนเอง 7. ทักษะการควบคุมอารมณ์ความคิด เห็นและพฤติกรรมภายใต้แรงกดดัน 8. ทักษะการพัฒนาและปรับเปลี่ยน ทัศนคติของตนเองและผู้เกี่ยวข้อง 9. ทักษะการใช้เหตุผลโน้มน้าวใจ ผู้อื่นให้คล้อยตามและสนับสนุนแนว คิดและการกระทำที่ถูกต้อง 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทักษะความคิดวิเคราะห์วิจารณ์ 2. ทักษะความคิดสร้างสรรค์ 3. ทักษะความตระหนักรู้ในตน 4. ทักษะความเข้าใจผู้อื่น 5. ทักษะความภูมิใจในตนเอง 6. ทักษะความรับผิดชอบต่อสังคม 7. ทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพ 8. ทักษะการสื่อสาร 9. ทักษะการตัดสินใจ 10. ทักษะการแก้ปัญหา 11. ทักษะการจัดการกับอารมณ์ 12. ทักษะในการจัดการกับ ความเครียด

องค์ประกอบทักษะชีวิต 12 ทักษะ

แผนภาพที่ 1 องค์ประกอบทักษะชีวิต 12 ทักษะ

องค์ประกอบ / นิยาม	องค์ประกอบย่อย
<p>1. การคิดวิเคราะห์</p> <p>นิยาม : ความสามารถในการวิเคราะห์ แยกแยะข้อมูลข่าวสาร ปัญหาและสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างมีจุดหมาย</p>	<p>ความสามารถวิเคราะห์และระบุปัญหา</p> <p>ความสามารถจำแนกหรือเลือกข้อมูล</p> <p>ความสามารถสร้างความเข้าใจและสร้างข้อสรุป</p> <p>ความสามารถตั้งสมมติฐาน</p> <p>ความสามารถอ้างอิงหรือตัดสินข้อสรุป</p>
<p>2. ความคิดสร้างสรรค์</p> <p>นิยาม : ความสามารถในการคิดได้ตรงตรง หลากหลาย</p>	<p>ความคิดริเริ่ม</p> <p>ความคิดคล่องแคล่ว</p> <p>ความคิดยืดหยุ่น</p> <p>ความคิดละเอียดลออ</p>
<p>3. ความตระหนักรู้ในตน</p> <p>นิยาม : การรับรู้และเข้าใจความรู้สึก ความคิดและอารมณ์ของตนเองได้ตามความเป็นจริงและสามารถควบคุมอารมณ์ และความรู้สึกของตนเองได้</p>	<p>ความสามารถรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเอง</p> <p>ความสามารถจัดการกับความรู้สึกภายในตนเองได้</p> <p>ความสามารถประเมินตนเองได้ตามความเป็นจริง</p> <p>การรับรู้ในความสามารถและคุณค่าของตนเอง</p>
<p>4. ความเห็นใจผู้อื่น</p> <p>นิยาม : การรับรู้และเข้าใจอารมณ์ ความต้องการของผู้อื่นเอาใจเขามาใส่ใจเรา และสามารถแสดงออกอย่างเหมาะสม</p>	<p>ความสามารถในการเข้าใจและตระหนักรู้ในความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่น</p> <p>ความสามารถในการรับรู้ ภาคคะเน และตอบสนองความต้องการของผู้อื่น</p> <p>ความสามารถในการส่งเสริมช่วยเหลือผู้อื่นอย่างเหมาะสม</p> <p>การให้โอกาสผู้อื่นในวาระต่าง ๆ</p>
<p>5. ความภูมิใจในตนเอง</p> <p>นิยาม : ความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า ค้นพบและภูมิใจในความสามารถด้านต่าง ๆ ของตน มีความเชื่อมั่นและนำสิ่งเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นได้</p>	<p>รับรู้คุณค่าของตนเองตามความเป็นจริง</p> <p>การเปิดใจกว้างยอมรับสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง</p> <p>เชื่อมั่นในความสามารถหรือศักยภาพของตนเอง</p> <p>แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ อย่างเหมาะสม</p>

องค์ประกอบ / นิยาม	องค์ประกอบย่อย
6. ความรับผิดชอบต่อสังคม นิยาม : ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและพยายามทำหน้าที่ให้สำเร็จและได้ผลดี และรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้น	ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม ให้ความร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ การกระทำตามหน้าที่เพื่อประโยชน์ส่วนรวม รักษาทรัพยากร หรือสมบัติของส่วนรวม
7-8 การสร้างสัมพันธภาพและการสื่อสาร นิยาม : ความสามารถในการติดต่อหรือสัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดี และความสามารถในการแสวงหาความร่วมมือ	ความสามารถโน้มน้าวและจูงใจผู้อื่น ความสามารถสื่อความที่ดี ความสามารถสร้างความร่วมมือกับผู้อื่น ความสามารถทำงานเป็นทีม ความสามารถปรับตัวในสถานการณ์ต่าง ๆ
9-10 การตัดสินใจและการแก้ปัญหา นิยาม : ความสามารถในการรับรู้ปัญหาสาเหตุ ทางเลือกและลงมือปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสม	ความสามารถรับรู้และเข้าใจปัญหา ตัดสินใจและแก้ไขปัญหาคือเป็นระบบ ตามขั้นตอน ความสามารถสรุปผลและประเมินผลการตัดสินใจ ความสามารถแก้ไขปัญหาอย่างยืดหยุ่นและมีสติ
11-12 การจัดการกับอารมณ์และความเครียด นิยาม : ความสามารถในการจัดการกับอารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม	ความสามารถควบคุมอารมณ์และจัดการกับอารมณ์ของตนเองในเหตุการณ์เฉพาะหน้า ความสามารถผ่อนคลายอารมณ์และมีเทคนิคในการคลายเครียด ความสามารถในการสร้างแนวคิดหรือกิจกรรมใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับทักษะชีวิต ข้างต้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์องค์ประกอบทักษะชีวิตของหน่วยงาน และองค์กรต่าง ๆ ต่างก็มีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน ทักษะชีวิตการตระหนักรู้ และเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นหนึ่งในองค์ประกอบของทักษะชีวิต ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา

2. ความสำคัญของทักษะชีวิต เป็นความสามารถพื้นฐานที่ใช้เผชิญปัญหาปกติในชีวิตประจำวันเช่น ความเครียด สุขภาพ การคบเพื่อน การปรับตัว ครอบครัวแตกแยก การบริโภคอาหาร และยังเป็น ความสามารถที่จำเป็นในการเผชิญปัญหาเฉพาะ เช่น ยาเสพติด โรคเอดส์ การถูกล่วงละเมิดทางเพศ ภัยธรรมชาติ ฯลฯ

ทักษะชีวิตเป็นทักษะที่ทำให้คนรู้จักดูแลตนเองทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์และจิตใจซึ่งจะส่งผลให้คนมีสภาพการดำรงชีวิตที่มีความสุขและสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมโดยไม่เป็นภาระของสังคม จึงได้นำไปใช้เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสังคมโลกทั้งนี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองโดยการใช้ความคิด การปรับตัว การตัดสินใจ การสื่อสาร การจัดการกับอารมณ์และความเครียดในการแก้ไขปัญหาให้กับตนเองได้อย่างฉลาด ด้วยเหตุนี้ทักษะชีวิตจึงประกอบด้วยทักษะต่าง ๆ ที่ส่งผลให้คนฉลาดรู้ ฉลาดเลือกและฉลาดปฏิบัติ รวมทั้งการรู้จักยับยั้งชั่งใจ บุคคลที่มีทักษะชีวิตจะเป็นคนที่มีเหตุผล รู้จักเลือกการดำรงชีวิตที่เหมาะสม สังคมบุคคลที่มีทักษะชีวิตจะส่งผลให้สังคมเป็นสังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบองค์ประกอบทักษะชีวิตทั้ง 6 แนวคิด

แนวคิด	องค์การ อนามัย โลก	กระทรวง สาธารณสุข	กรม สุขภาพจิต	กรม วิชาการ	UNICEF	สำนักงาน คณะกรรมการ การศึกษา ขั้นพื้นฐาน
องค์ประกอบ	1997	2541	2543	2543	2005	2551
1. การตัดสินใจ	✓	✓	✓	✓	✓	✓
2. การแก้ไขปัญหา	✓	✓	✓	✓		✓
3. การคิดอย่างสร้างสรรค์	✓	✓	✓	✓		✓
4. การคิดอย่างมีวิจารณญาณ	✓	✓	✓	✓	✓	✓
5. การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ	✓	✓	✓	✓	✓	✓
6. การสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล	✓	✓	✓	✓	✓	✓
7. การตระหนักรู้ในตน	✓	✓	✓	✓		✓
8. ความเห็นใจผู้อื่น	✓	✓	✓	✓	✓	✓
9. การจัดการกับอารมณ์	✓	✓	✓	✓		✓
10. การจัดการกับความเครียด	✓	✓	✓	✓		✓
11. ความภูมิใจในตนเอง		✓	✓	✓		✓
12. ความรับผิดชอบต่อสังคม		✓	✓	✓		✓
13. การรู้จักแสวงหาและใช้เหตุผล			✓	✓	✓	✓
14. การปรับตัว				✓		✓

แนวคิด	องค์การ อนามัย โลก	กระทรวง สาธารณสุข	กรม สุขภาพจิต	กรม วิชาการ	UNICEF	สำนักงาน คณะกรรมการ การศึกษา ขั้นพื้นฐาน
องค์ประกอบ	1997	2541	2543	2543	2005	2551
15. การตั้งเป้าหมายและวางแผน				✓	✓	✓
16. ซาบซึ้งในสิ่งที่สั่งามรอบตัว				✓		✓
17. การปฏิเสธจรรยาต่องเพื่อรักษาหัวใจ และเพื่อประโยชน์อันชอบของตน					✓	✓
18. การพัฒนาและปรับเปลี่ยนเจตคติ						✓

องค์ประกอบของทักษะชีวิตทั้ง 6 แนวคิด องค์การอนามัยโลก (WHO. 1997 : 2) กระทรวงสาธารณสุข (2541 : 1) กรมสุขภาพจิต (2543 : 6) กรมวิชาการ (2543 : 6) UNICEF (2005) และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2554 : 4-7) นั้น แสดงให้เห็นว่า องค์ประกอบของทักษะชีวิตทั้ง 6 แนวคิด มีความสอดคล้องกัน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการสร้างแบบสอบถามในการสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็น ตามกรอบแนวคิด องค์ประกอบทักษะชีวิตระดับประถมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และพบว่าการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองมีปัญหามากที่สุด ผู้วิจัยจึงได้พัฒนาหลักสูตร ทักษะชีวิตเพื่อเสริมสร้างการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่นเพื่อพัฒนาสมรรถนะ นักเรียนต่อไป

การประเมินทักษะชีวิต

การประเมินทักษะชีวิตเป็นกระบวนการที่สำคัญในการที่จะตัดสินได้ว่าผู้เรียน หรือผู้ที่ได้รับการพัฒนาทักษะชีวิตจะมีทักษะชีวิตอยู่ในระดับใด อาจประเมินความสามารถ หรือแนวทางในการเผชิญสถานการณ์ต่างๆ ของผู้เรียนด้วยวิธีการสังเกต การแก้ปัญหาใน สถานการณ์ที่กำหนดให้ และวิเคราะห์เปลี่ยนแปลงความคิด ความเชื่อ การสัมพันธภาพ การ สะท้อนความคิด การเชื่อมโยงความคิด และการแสดงพฤติกรรมต่อเนื่องหลังการเรียนรู้ ฯลฯ การประเมินทักษะชีวิตจึงควร ได้มาจากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย มีผู้ร่วมประเมิน หลายฝ่าย ตลอดจนทั้งนักเรียนต้องประเมินตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการประเมินตาม สภาพจริง เพราะจะทำให้ได้ข้อมูลครอบคลุมทั้งข้อมูลเชิงปริมาณ และข้อมูลเชิงคุณภาพ เนื่องจากองค์ประกอบทักษะชีวิตบางประการ เช่น การจัดการกับความเครียด หรือการสร้าง สัมพันธภาพระหว่างบุคคล ใช้การประเมินเชิงคุณภาพจะใช้ได้เหมาะสมมากกว่า (Authentic

Assessment) (WHO. 1997 : 29 ; สัมฤทธิ์ สันเต. 2547 : 33-34 ; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2554 : 22)

การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินทักษะชีวิตจากงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ นิสิตระดับบัณฑิตศึกษาจากมหาวิทยาลัยในประเทศไทยพบว่า มีแนวทางการประเมิน 2 แนวทาง แนวทางแรก เป็นการใช้แบบวัดหรือแบบประเมินทักษะชีวิตที่มีลักษณะมาตราส่วน ประมาณค่า (Rating Scale) และแนวทางที่สอง คือ ใช้แนวคิดการประเมินตามสภาพจริง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพจริงของผู้เรียน (ปิยาภรณ์ พุ่มแก้ว. 2555 : 60) การประเมินทักษะชีวิตการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง ครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แนวทางการประเมินทั้ง 2 แนวทาง โดยทั้งแบบวัดการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง และใช้การประเมินตามสภาพจริง โดยทำการประเมินหลายช่วงเวลาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของผู้เรียนมากที่สุด

แนวคิดเกี่ยวกับการสอนทักษะชีวิต

ความสามารถทางจิตสังคมมีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมสุขภาพ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และการดำรงอยู่ในสังคม ได้อย่างปกติสุข ที่ใดมีปัญหาเรื่องพฤติกรรม ความเครียด และแรงกดดันต่าง ๆ ในชีวิต ที่นั่นจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาความสามารถทางจิตสังคม ซึ่งจะนำไปให้เกิดผลต่อการส่งเสริมสุขภาพ ในการจัดกิจกรรมและส่งเสริมความสามารถทางสังคมให้เพิ่มขึ้นในตัวบุคคลนั้น สามารถที่จะทำได้โดยการพัฒนาโปรแกรมการเรียนการสอนทักษะชีวิตให้แก่วัยรุ่นและเยาวชนในระบบโรงเรียนนั่นเอง (WHO. 1994 :

1)

โรงเรียนเป็นสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการเริ่มต้นการสอนทักษะชีวิตเนื่องจาก

1. เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่จะอยู่ในระบบโรงเรียน ซึ่งจะเข้าถึงได้ง่าย
2. มีโครงสร้างชัดเจน คุ่มค่าต่อการนำไปใช้
3. ผู้สอนมีประสบการณ์อยู่แล้ว
4. ผู้ปกครองและชุมชนให้ความเชื่อถือและไว้วางใจ
5. สามารถที่จะติดตามผลได้ทั้งระยะสั้นและระยะยาว

สัดส่วนของเด็กที่อยู่นอกระบบโรงเรียนยังมีอยู่เป็นจำนวนมากในหลาย ๆ ประเทศ การจัดโปรแกรมการสอนทักษะชีวิตอาจจะใช้วิธีรวมเด็กขึ้นเป็นกลุ่มในชุมชน อย่างไรก็ตามวิถีทางที่เหมาะสมที่สุดคือ ควรจะเริ่มพัฒนาทักษะชีวิตขึ้นในระบบโรงเรียน (WHO. 1994 : 1)

เยาวชนในปัจจุบันตกอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ดึงให้มีพฤติกรรมที่เป็นปัญหา เช่น ยาเสพติด สื่อชั่วยุคามารมณ์ ฯลฯ ขณะเดียวกันก็มีปัญหาของสถาบันครอบครัว ดังนั้นในการพัฒนาเยาวชน จึงมีความจำเป็นที่ระบบการศึกษาจะต้องช่วยสร้างภูมิคุ้มกันในเยาวชน เพื่อที่จะเผชิญกับปัญหาครอบครัว และภูมิคุ้มกันเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างครอบครัวในอนาคตของเยาวชนต่อไป

ความสามารถที่เป็นทักษะชีวิต เป็นสิ่งที่มนุษย์พัฒนาขึ้นจากประสบการณ์ และการฝึกฝนอบรม ซึ่งเกิดขึ้นในวงจรของชีวิตประจำวันในสังคมโดยการปะทะ หรือมีปฏิสัมพันธ์กับพ่อแม่ พี่น้อง เพื่อน และผู้ใหญ่ในชุมชน ดังนั้นแหล่งที่มาของทักษะชีวิตของเยาวชน อาจจำแนกเป็น 3 แหล่งใหญ่ ๆ ดังนี้ คือ (ประเสริฐ ตันสกุล และคณะ. 2538 : 7)

1. บ้านหรือครอบครัว ได้จากการใช้ชีวิตประจำวันร่วมกับกลุ่มบุคคลในครอบครัวและได้รับการถ่ายทอดหล่อหลอมมาจากการฟังนิยาย ที่ผู้ใหญ่เล่าให้ฟัง ได้แบบอย่างมาจากการสนทนาและปฏิบัติงานอาชีพ โดยปกติของผู้ใหญ่ ได้จากการช่วยทำงาน เช่น ทำงานบ้าน ดูแลสัตว์เลี้ยงและเลี้ยงน้อง เป็นต้น

2. ชุมชน ได้จากการร่วมกิจกรรมกับชุมชน ความคิดและแบบอย่างการปฏิบัติของผู้ใหญ่ในชุมชน และดูแบบอย่างจากการละเล่นพื้นเมือง เกม งานประเพณี การเล่นกับเพื่อน พบปะสนทนากับกลุ่มบุคคลต่างวัย โดยที่ไม่มีภาวะกดดัน เป็นต้น

3. โรงเรียน ได้จากการฝึกอบรม จากกระบวนการเรียนการสอนทั้งในและนอกหลักสูตร โดยเฉพาะที่มีการสอดแทรกในวรรณคดี นิทาน บทเรียนวิชาภาษา การแนะแนว กิจกรรมเสริมหลักสูตร และการอบรมบ่มนิสัย

การสอนทักษะชีวิตก็เหมือนกับการสอนทักษะ โดยทั่วไปที่มีอยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งสามารถที่จะพิจารณาได้ โดยจัดโปรแกรมทักษะชีวิตศึกษา เพื่อส่งเสริมสุขภาพจิต และการมีพฤติกรรมสุขภาพที่ดี ปัญหาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการขาดทักษะ เช่น แรงกดดันของกระบวนการกลุ่มเพื่อนที่ชักนำให้ใช้ยา การขาดการป้องกันทางเพศ ที่นำไปสู่ปัญหาที่รุนแรง สามารถที่จะป้องกันโดยการวางรากฐานที่ดีโดยใช้ทักษะชีวิต ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับการสอนทักษะชีวิตได้ถูกนำมาใช้ในการศึกษาอย่างกว้างขวางในการป้องกันปัญหาตั้งแต่ระยะเริ่มแรกได้อย่างมีประสิทธิภาพ (WHO. 1994 : 4) ทั้งยังได้เสนอแนะว่า การสอนทักษะชีวิตในเยาวชนต้องคำนึงถึงความแตกต่างของวัฒนธรรม แบบแผนการดำเนินชีวิต บทเรียนการสอนทักษะชีวิต ควรมีการผสมผสานกับข้อมูลข่าวสารทางด้านสุขภาพ (Health information) ซึ่งอาจจะจัดเป็น โปรแกรมที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสังคม

เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้จากบุคคลรอบๆตัว หรือจากประสบการณ์ในการสอนทักษะชีวิตแต่ละครั้ง จะมีองค์ประกอบผสมผสานกันไปทั้งในด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย แต่การสอนทักษะต่างๆ เช่น ทักษะการสื่อสาร เป็นการสอนที่มุ่งเน้นในด้านทักษะพิสัยซึ่งต้องอาศัยการสร้างความคิดในตัวทักษะให้เห็นเป็นขั้นตอนที่ปฏิบัติได้ง่าย และผู้เรียนได้มีโอกาสลงมือปฏิบัติในสถานการณ์ใกล้เคียง เพื่อนำไปสู่การมีพฤติกรรมสุขภาพที่ต้องการ

กระบวนการจัดการเรียนการสอนทักษะชีวิต เพื่อให้ให้นักเรียนมีความสามารถในการเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ในสังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสมนั้น มีวิธีการจัดการเรียนการสอนทักษะชีวิตที่อยู่บนพื้นฐานการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participation Learning) การสอนทักษะชีวิตเพียงอย่างเดียวโดยที่ขาดการมีปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกกลุ่มจะไม่ช่วยทำให้เกิดทักษะชีวิตขึ้น โดยการสอนแบบมีส่วนร่วมนั้นจะประกอบด้วยวิธีการและเทคนิคต่างๆ ได้แก่ การใช้บทบาทสมมติ การอภิปราย การทำงานกลุ่ม การวิเคราะห์สถานการณ์ การฝึกปฏิบัติ การใช้การเล่าเรื่อง การใช้เกม และ การใช้เทคนิคอื่นๆมาบูรณาการในการสอนทักษะชีวิต (UNICEF. 2005 : ออนไลน์) ซึ่งสอดคล้องกับเรย์โนลด์ (Reynoldd. 1994 : 18-20 ; อ้างอิงจาก สกต วรเจริญศรี. 2550 : 39) วิธีการในการฝึกอบรมและทำงานกลุ่ม ควรให้สมาชิกที่เข้าร่วมฝึกอบรมมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การใช้เกม การใช้สถานการณ์จำลอง การใช้บทบาทสมมติ การอภิปรายกลุ่ม การเรียนรู้จากการปฏิบัติ และการทำแบบฝึกหัด เป็นต้น

แนวทางการสอนทักษะชีวิตสำหรับเยาวชนไทย

ประเสริฐ ต้นสกุล และคณะ (2538:22) ได้กำหนดขั้นตอนในการฝึกทักษะชีวิตสำหรับเยาวชนไทยมีแนวทางการฝึกดังนี้

1. ให้แทรกอยู่ในชั่วโมงเรียนปกติ โดยให้ครูอาจารย์ผู้สอนวิชานั้น ๆ เป็นผู้ดำเนินการฝึก
2. การฝึกทักษะชีวิตจะใช้วิธีการสอนแบบมีส่วนร่วม (Participation Approach)
3. จะต้องสนับสนุนให้มีการจัดทำชุดฝึกอบรมทักษะชีวิตที่เป็นมาตรฐานขึ้นให้มีบทเรียนและกิจกรรมหลายรูปแบบพอที่จะนำไปสอดแทรกในวิชาต่าง ๆ ได้ทุกวิชา
4. บทเรียนมาตรฐานที่ใช้ในการฝึกอบรมทักษะชีวิต จะต้องพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของสังคมท้องถิ่น และให้บุคลากรท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนา

5.จะต้องดำเนินการให้ครูอาจารย์สามารถใช้ชุดฝึกทักษะชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. กระทรวงศึกษาธิการควรทำหน้าที่รับผิดชอบและเป็นแกนกลางในการดำเนินการพัฒนาบุคลิกภาพตามยุทธศาสตร์ทักษะชีวิตดังกล่าว

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาการใช้ทักษะชีวิต

ทฤษฎีของฟรอยด์ (Freud)

สุวรรณา ไชยะธน (2548 : 88) ได้นำเสนอทฤษฎีของ ฟรอยด์ โดยอภิปรายถึงความสำคัญของวัยเด็กว่า ถ้าเด็ก ได้รับการอบรมสั่งสอนที่ถูกต้องเหมาะสมก็จะส่งผลต่อความคิด ความรู้สึก การเห็นคุณค่าในตนเอง ซึ่งเด็กจะได้รับการอบรมของพ่อแม่/ผู้ปกครอง เมื่อผู้เรียนย่างเข้าสู่วัยที่ต้องได้รับการศึกษา ก็จะเข้าระบบการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งนับว่ามีความสำคัญของผู้เรียนต่อจากครอบครัว เพื่อให้ได้รับความรู้ด้านวิชาการ และพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่อการดำเนินชีวิต ดังนั้นหากสถานศึกษามีสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ หล่อหลอมเป็นมวลประสบการณ์ต่างๆ ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะชีวิตแล้วยังมีปัจจัยอีกด้านหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต นั่นคือคุณลักษณะส่วนตัว ได้แก่ การมองโลกในแง่ดี และความสามารถด้านเหตุผล ที่จะนำไปใช้ในการปรับตัวอยู่ร่วมในสังคม มีวิจรรณญาณในการคิดและตัดสินใจ เผชิญกับปัญหาและอุปสรรคที่จะเกิดขึ้น ก็จะทำให้ผู้เรียนมีทักษะชีวิตที่สูงขึ้น

ทฤษฎีพหุปัญญา (Multiple Intelligence) ของการ์ดเนอร์ (Gardner)

ทิสนา แจมมณี (2552 : 86) ได้นำเสนอทฤษฎีพหุปัญญาของ การ์ดเนอร์ โดยระบุไว้ดังนี้

1. เซาว์ปัญญา หรือความฉลาดของมนุษย์ ไม่ได้มีเพียงด้านเดียว หรือเฉพาะความสามารถทางภาษาและคณิตศาสตร์ แต่มีอยู่ 9 ประการ ด้วยกัน และคนแต่ละคนก็จะมีความสามารถเฉพาะด้านที่แตกต่างจากคนอื่น ความสามารถที่บุคคลมี จะผสมผสานกันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว

2. เซาว์ปัญญาของแต่ละบุคคลจะไม่อยู่คงที่ แต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ หากได้รับการส่งเสริมที่เหมาะสมการ์ดเนอร์ได้นำเสนอเซาว์ปัญญาทั้ง 9 ด้าน (ทิสนา แจมมณี. 2549 : 87-88; Slavin. 2009 : 117) ดังนี้ .

2.1 ด้านภาษา (Linguistic) เป็นความสามารถที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจและการใช้ภาษาในการสื่อสาร ซึ่งแสดงออกในการอ่าน การเขียน การพูด การใช้คำศัพท์ การประพันธ์ การแต่งเรื่อง การเล่าเรื่อง เป็นต้น เหมาะกับงานนักประพันธ์

2.2 ด้านคณิตศาสตร์-ตรรกะ (Logical-mathematical) เป็นความสามารถในการเข้าใจ และใช้เหตุผลเชิงตรรกะ และสัญลักษณ์ทางจำนวนและการคำนวณ การจัดระเบียบ การคิด การแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ตามเหตุผล เหมาะกับงานนักโปรแกรมคอมพิวเตอร์ นักคณิตศาสตร์

2.3 ด้านดนตรี (Musical) เป็นความสามารถในการเข้าใจจังหวะ การร้องเพลง การฟังเพลง การเข้าใจตัวโน้ตดนตรี การแต่งเพลง การไวต่อความรู้สึกและจังหวะต่างๆ เหมาะกับงานนักแต่งเพลง

2.4 ด้านมิติ (Spatial) เป็นความสามารถในการเห็นรายละเอียด การใช้ศิลปะการสร้างสร้งงานต่าง ๆ มักจะแก้ปัญหาโดยใช้มโนภาพ เหมาะสมกับงานสถาปนิก

2.5 ด้านการเคลื่อนไหว (Bodily-Kinesthetic) เป็นความสามารถในการควบคุมกล้ามเนื้อ การเคลื่อนไหวของร่างกาย เช่นการเล่นกีฬา การแสดงท่าทาง การเดินรำ เป็นต้น

2.6 ด้านธรรมชาติ (Naturalistic) เป็นความสามารถในการจำแนก แยกแยะสิ่งต่างๆหรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ บุคคลที่มีความสามารถในด้านนี้ มักจะเป็นคนรักธรรมชาติ ตระหนักถึงสิ่งแวดล้อมรอบตัว สนใจสัตว์เลี้ยง เป็นต้น

2.7 ด้านการสัมพันธ์กับผู้อื่น (Interpersonal) เป็นความสามารถในด้านการเข้าใจ และมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เห็นได้จากการทำงานกับผู้อื่น การเข้าใจและเคารพผู้อื่น การแก้ปัญหาความขัดแย้ง การแสดงความเป็นมิตร การช่วยเหลือผู้อื่น

2.8 ด้านการเข้าใจตนเอง (Intrapersonal) เป็นความสามารถในด้านการเข้าใจตนเอง เกี่ยวกับความคิด ความรู้สึก ความชอบ และความสนใจ

2.9 ด้านการมีอยู่ของชีวิต (Existential) เป็นความสามารถในด้านการศึกษาความหมายของชีวิต การตั้งคำถามที่นอกเหนือจากข้อมูลที่สัมผัสได้ ส่วนใหญ่จะเป็นนักปรัชญา

ทฤษฎีอีริกเอช อีริกสัน (Eric H. Erickson)

ทฤษฎีพัฒนาการของ อีริกเอช อีริกสัน มีประโยชน์ในการเตรียมการเพื่อบุคลิกภาพของบุคคลแต่ละวัย ซึ่งเป็นผลดีให้บุคคลสามารถได้รู้จักตนเอง และเข้าใจผู้อื่น อันเป็นแนวทางส่งเสริมความเข้าใจอันดีในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมอย่างมีความสุข การรู้จักวัยแต่ละช่วงวัยมีความสัมพันธ์กับการฝึกฝนทักษะชีวิตในด้านการตัดสินใจ และการปรับตัวที่เหมาะสม

อมรศรี ศรีอินทร์ (2552:48-51) ได้นำเสนอทฤษฎีพัฒนาการของ อีริกเอช อีริกสัน (Eric H. Erickson) นักจิตแพทย์ชาวอเมริกันซึ่งเป็นนักจิตวิทยา กลุ่มจิตวิเคราะห์ มีความเห็นว่าพัฒนาการทางบุคลิกภาพเกิดจากการที่บุคคลได้ ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมตลอดเวลา การอบรมเลี้ยงดูและวัฒนธรรมของสังคมจึงมีอิทธิพลต่อสุขภาพจิต และบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล เขาได้แบ่งขั้นพัฒนาการออกเป็น 8 ขั้น แต่ละขั้นจะมีช่วงวิกฤต (Critical Period) สำหรับพัฒนาการเรื่องนั้น ๆ โดยเฉพาะ ดังนั้น คนเราจึงมีช่วงวิกฤตทุกช่วงตลอดชีวิต ถ้าช่วงใดบุคคลได้เผชิญกับสิ่งแวดล้อมดี และเอื้ออำนวยก็จะส่งผลทำให้พัฒนาการช่วงนั้นเป็นไปด้วยดี มีผลทำให้สุขภาพจิตดี สามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม จะมีผลทำให้พัฒนาการบุคลิกภาพช่วงนั้นสมบูรณ์

1. ขั้นไว้วางใจ – ไม่ไว้วางใจ (Trust vs. Mistrust) อายุ 0-1 ปี เป็นวัยที่เด็กยังช่วยตัวเองไม่ได้ ยังต้องพึ่งพาผู้อื่นเลี้ยงดูเอาใจใส่ เด็กจะพัฒนาความเชื่อ และไว้วางใจผู้อื่น และสิ่งแวดล้อมถ้าหากเขาได้รับความเอาใจใส่อย่างอบอุ่น และคงเส้นคงวา ซึ่งจะมีผลทำให้เขาพัฒนาความเชื่อถือในตนเองด้วย ในทางตรงกันข้ามถ้าเด็กไม่ได้รับการเหลียวแลเอาใจใส่ ถูกทอดทิ้งไม่ได้รับการสนองตอบตามความต้องการพื้นฐาน หรือทำหิของผู้เลี้ยงไม่คงเส้นคงวา เด็กจะพัฒนาความไม่ไว้วางใจต่อบุคคลอื่น และสิ่งแวดล้อม ระยะนี้จะเป็นช่วงพัฒนาเจตคติในการมองโลก อาจบวกหรือลบก็ได้ ซึ่งจะมีผลไปถึงวัยผู้ใหญ่

2. ขั้นเป็นตัวของตัวเอง – ไม่เป็นตัวของตัวเอง (Autonomy vs. Doubt) อายุ 2-3 ปี เป็นวัยที่เด็กเริ่มหัดเดินและช่วยตัวเอง มีพัฒนาการทางร่างกายถ้าเด็กมีโอกาสดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตัวเอง และได้รับการสนับสนุนให้กำลังใจอย่างเหมาะสม ไม่ปล่อยปละละเลย หรือปกป้องเกินไป เด็กก็จะพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง จะมีความเชื่อมั่นในตนเอง ในทางตรงกันข้าม ถ้าเด็กไม่มีโอกาสได้ทดลองทำเอง โดยที่ผู้ใหญ่ทำแทนเด็กเสียหมด เด็กก็จะไม่มั่นใจในความสามารถของตนเอง เกิดความเคลือบแคลงสงสัย และขาดความมั่นใจในตนเอง ซึ่งส่งผลถึงวัยผู้ใหญ่ ถ้าสิ่งแวดล้อมยังไม่เปลี่ยนแปลง

3. ชั้นมีความคิดริเริ่ม-รู้สึกผิด (Initiative vs. Guilt) ในช่วงอายุ 4 – 5 ปี เป็นระยะที่มีความสำคัญ ต่อการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ทั้งนี้เพราะวัยนี้เป็นวัยแห่งความอยากรู้อยากเห็นและอยากทำกิจกรรมต่างๆ จึงชอบซักถาม ทดลองศึกษาค้นคว้า ถ้าผู้ใหญ่เข้าใจ สนองตอบ และสนับสนุนเด็กตามสมควร เด็กก็จะพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ และเชื่อมั่นในตนเอง อันเป็นผลส่งมาจากขั้นที่ 2 ด้วย ในทางตรงกันข้ามถ้าเด็กไม่ได้รับการสนองตอบ เพราะผู้ใหญ่มีเวลาให้กับเด็ก อาจเข้มงวด กวดขัน ห้ามปราม ไม่ให้ทำในสิ่งที่เด็กสนใจ บางทีอาจแสดงความรำคาญ เด็กก็จะพัฒนาความรู้สึกผิด และไม่กล้าซักถาม หรือค้นคว้าต่อไป ทำให้ความคิดสร้างสรรค์หยุดชะงัก ซึ่งส่งผลทำให้บุคลิกภาพไม่สมบูรณ์ได้

4. ชั้นมีความขยันหมั่นเพียร – ความรู้สึกต่ำต้อย (Industry vs. Inferiority) ในช่วงอายุ 6 – 11 ปี เป็นวัยที่เด็กเริ่มไปโรงเรียน และเรียนรู้ในการทำงาน เรียนหนังสือ หรือคิดค้นผลิตสิ่งต่างๆ ถ้าได้รับกำลังใจสนับสนุน เด็กก็จะพัฒนาความขยันหมั่นเพียร มีความมานะ อดทน แต่ถ้าไม่ได้รับกำลังใจ หรือไม่ได้รับความสนใจจากผู้ใหญ่ หรือเห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าเบื่อ เด็กจะรู้สึกไม่มั่นใจในตนเอง ขลาด ไม่กล้าทำอีก เป็นผลทำให้เด็กเกิดความรู้สึกต่ำต้อย และมีปมด้อย

5. ชั้นแสวงหาเอกลักษณ์ – ความสับสนในบทบาท (Identity vs. role confusion) ในช่วงอายุ 12-18 ปี เป็นช่วงวัยรุ่นที่กำลังแสวงหาเอกลักษณ์ของตนเอง เด็กที่ผ่านขั้นพัฒนาการทั้ง 4 ชั้นแรกมาด้วยดีก็จะสามารถค้นพบตัวเอง รู้จักตัวเองถึงความต้องการ ความสามารถ ความถนัด เด็กจะแสดงบทบาทได้ถูกต้องตามจุดมุ่งหมาย ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง แต่ในทางตรงข้าม ถ้าเด็กมีพัฒนาการทั้ง 4 ขั้นที่ผ่านมาเป็นไปในทางลบ ก็จะทำให้มีปัญหาในการปรับตัวอย่างมาก และถ้าไม่รู้จักตนเอง ไม่รู้ถึงความต้องการ และเป้าหมายชีวิตของตนเองแล้ว เด็กก็ไม่อาจแสดงบทบาทของตนเองอย่างเหมาะสม อาจทำอะไรตามกลุ่มเพื่อน เพื่อให้รู้สึกว่าตนไม่โดดเดี่ยวแต่อย่างก็ตาม วัยรุ่นก็ยังคงเผชิญกับสิ่งแวดล้อมแปลกใหม่ มากมาย ทั้งจากภายในร่างกายที่เปลี่ยนแปลงของตนเอง จากความคาดหวังของสังคม และค่านิยมของสังคม อาจทำให้เด็กสับสนปรับตัวไม่ได้ก็มี ดังนั้นในวัยนี้ถ้าผู้ใหญ่เข้าใจ ส่งเสริม และสนับสนุนให้เด็กวัยรุ่นได้แสดงออกถูกทาง ให้เด็กได้ค้นพบเอกลักษณ์ของตนเอง เขาก็จะพัฒนาบุคลิกภาพได้สมบูรณ์ วัยรุ่นที่ขาดเอกลักษณ์จะไม่เข้าใจตนเอง ไม่เข้าใจบทบาทที่สมควร จึงทำให้บุคลิกภาพไม่สมบูรณ์

6. ชั้นมีความผูกพัน – การแยกตัว (Intimacy – Isolation) วัยผู้ใหญ่ตอนต้นมีเอกลักษณ์ วัยนี้จะเชื่อมั่นในตนเอง และอยากมีเพื่อนสนิทที่สามารถแลกเปลี่ยน หรือแบ่งปัน

ความรู้สึกและประสบการณ์ ถ้าต่างคนต่างค้นพบกัน และมีความผูกพันรักใคร่ก็สามารถที่จะแต่งงาน มีครอบครัวได้ สามารถที่จะพึ่งพาอาศัยกันชีวิตก็จะเป็นสุข แต่ในทางตรงข้าม ถ้าวัยนี้บุคคลขาดเอกลักษณ์และรู้จักบทบาทของตนเองดี ก็อาจมีผลทำให้บุคคลไม่สามารถสร้างความผูกพันใกล้ชิดกับบุคคลอื่นได้ อาจมีแต่การแข่งขัน ซึ่งดีชิงเด่น อิจฉาริษยา มีความขัดแย้ง ซึ่งจะนำไปสู่การแยกตัวออกจากกลุ่ม และรวมทั้งคนที่แต่งงานแล้ว หากไม่มีสำนึกของความผูกพันแบ่งปันต่อกันเลยก็อาจส่งผลให้เกิดการหย่าร้างกันได้

7. ขั้นการทำประโยชน์สร้างสรรค์ – ความเห็นแก่ตัว (Generatively vs. Self Absorbition) วัยกลางคน เป็นวัยที่สร้างคุณประโยชน์ให้กับสังคม มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม รู้จักอบรมสั่งสอนลูกหลานให้เป็นคนดีต่อไป ถ้าเป็นผู้ที่มีพัฒนาการในขั้นต้นดีมาโดยตลอด แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าพัฒนาการขั้นต้นไม่ดี ก็จะทำให้วัยกลางคนนี้ไม่อาจผูกพันรักใคร่กับใครได้ เป็นบุคคลที่ไม่อาจทำคุณประโยชน์กับสังคมได้ จะทำอะไรก็มักจะคิดถึงแต่ตนเอง ไม่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ใคร

8. ขั้นบูรณภาพ – ความสิ้นหวัง (Integrity vs. Despair) วัยชราเป็นวัยสุดท้าย อายุ 65 ปีขึ้นไป บุคคลในวัยนี้จะมีบุคลิกภาพเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับพัฒนาการขั้นต้นๆ หากพัฒนาการ 7 ขั้นไปในทางด้านลบเป็นส่วนใหญ่ จะส่งผลให้เกิดความรู้สึกสิ้นหวังได้ แต่ในทางกลับกัน หากพัฒนาการขั้นต้นๆ เป็นไปในทางด้านบวกเป็นส่วนใหญ่ จะทำให้บุคคลมีความรู้สึกว่าตนเองไม่สมบูรณณ์และมีความสมหวังในชีวิต

ทฤษฎีการเรียนรู้ของมาสโลว์

ทิสนา แคมมณี (2551 : 69) ได้นำเสนอทฤษฎีของ มาสโลว์ และได้สรุปขั้นความต้องการของมนุษย์ไว้ว่า 1. มนุษย์ทุกคนมีความต้องการพื้นฐานตามธรรมชาติเป็นลำดับขั้น คือ ขั้นความต้องการทางร่างกาย (Physical need) ขั้นความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety need) ขั้นความต้องการความรัก (Love need) ขั้นความต้องการยอมรับและการยกย่องจากสังคม (Esteem need) และขั้นความต้องการที่พัฒนาศักยภาพของตนอย่างเต็มที่ (Self-actualization) หากความต้องการขั้นพื้นฐานได้รับการสนองอย่างพอเพียงสำหรับตนในแต่ละขั้น มนุษย์จะสามารถพัฒนาตนไปสู่ขั้นที่สูงขึ้น 2. มนุษย์มีความต้องการที่จะรู้จักตนเองและพัฒนาตนเองประสบการณ์ที่เรียกว่า “Peak experience” เป็นประสบการณ์ของบุคคลที่อยู่ในภาวะดีมีค่า จากการรู้จักตนเองตรงตามสภาพความเป็นจริง มีลักษณะน่าตื่นตื่น เป็นความรู้สึกปีติ เป็นช่วงเวลาที่บุคคลเข้าใจเรื่องใดเรื่องอย่างถ่องแท้ เป็นสภาพที่สมบูรณณ์ มีลักษณะ

ผสมผสานกลมกลืน เป็นช่วงเวลาแห่งการรู้จักตนเองอย่างแท้จริง บุคคลที่มีประสบการณ์เช่นนี้บ่อย ๆ จะสามารถพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

หลักการจัดการศึกษา/การสอน

1. การเข้าใจถึงความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ สามารถช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมของบุคคลได้ เนื่องจากพฤติกรรมเป็นการแสดงออกของความต้องการของบุคคล
2. การที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี จำเป็นต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานที่เขาต้องการเสียก่อน
3. ในกระบวนการเรียนการสอน หากครูสามารถหาได้ว่าผู้เรียนแต่ละคนมีความต้องการอยู่ในระดับขั้นใด ครูสามารถใช้ความจ้องการพื้นฐานของผู้เรียนนั้นเป็นแรงจูงใจช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้
4. การช่วยให้ผู้เรียนได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของตนอย่างพอเพียง การให้อิสราภาพและเสรีภาพแก่ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ในการรู้จักตนเองตามสภาพความเป็นจริง

ทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของเพียเจต์ (Jean Piaget)

พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุษย์ (2551 : 39) ได้นำเสนอแนวคิดสำคัญของเพียเจต์ที่กำหนดเป็นหลักการพัฒนาการไว้ 3 หัวข้อ

- 1.1 พัฒนาการของเด็กเป็นไปตามวุฒิภาวะ (Maturation) เป็นกระบวนการที่แน่นอน นั่นคือพัฒนาการวัยหลังอาจทำนายได้จากลักษณะวัยตอนต้น
- 1.2 พัฒนาการของเด็กเป็นไปตามการสะสมการเรียนรู้ (Leaning) ที่ได้จากประสบการณ์กับสิ่งแวดล้อมและการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมของเขา
- 1.3 พัฒนาการของเด็กเกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างทฤษฎีวุฒิภาวะ (Maturational Theory) และทฤษฎีการเรียนรู้ (Leaning Theory)

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการทางปัญญาของเพียเจต์ มีประเด็นสำคัญที่ต่างมีความสัมพันธ์กันและกันดังต่อไปนี้

- 1) โครงสร้างความรู้ (Schema) เกี่ยวข้องกับการอธิบายว่า บุคคล(ทุกระดับอายุ) พัฒนามโนทัศน์ (Concept) ที่ง่าย ๆ ไปสู่มโนทัศน์ที่ซับซ้อนได้อย่างไร (Benson. 1998 : 140) ซึ่ง Schema (รูปพหุพจน์ของคำนี้คือ Schemas) หมายถึง กลุ่มโครงสร้างของมโนทัศน์ (ในสมอง) ที่เป็นตัวแทนของวัตถุ เหตุการณ์ หรือลำดับของเหตุการณ์ เช่น สกีมามาของสุนัข สกีมามาของสงคราม สกีมามาของการทานอาหารสไลด์อังกฤษ สกีมามาของการเล่นฟุตบอล เป็นต้น

2) ทฤษฎีพัฒนาการ (Stage Theory) ซึ่งเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางปัญญา 4
 ชั้น (ประสาธ อิศรปริดา.2549:48-53; พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. 2551 : 41-42 ; Benson.
 1998 : 136-139)

ขั้นที่ 1 Sensorimotor Stage(0-2 ปี) เป็นขั้นที่เด็กเรียนรู้ และเริ่มควบคุม
 สิ่งแวดล้อมรอบตัวเขาผ่านการสัมผัสและการเคลื่อนไหว การกระทำซ้ำจึงมีความสำคัญ

ขั้นที่ 2 Preoperational Stage (2-7 ปี) เด็กปฐมวัย ซึ่งเด็กเริ่มใช้และเข้าใจ
 ความหมายของสัญลักษณ์แต่การใช้ภาษายังเป็นรูปแบบยึดตนเป็นศูนย์กลาง เรียนแบบโดยไม่
 ต้องมีแม่แบบปรากฏอยู่ในขณะนั้น(Deferred Imitation) และเด็กในวัยนี้จะเพิ่งความสนใจใน
 สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ได้ครั้งละลักษณะเดียวเท่านั้น

ขั้นที่ 3 Concrete Operational Stage (7-11 ปี) เด็กในวัยนี้มีพัฒนาการทาง
 ปัญญามากขึ้น โดยสามารถคิดย้อนกลับ การจัดกลุ่ม หรือแบ่งหมู่ โดยการคำนึงถึงคุณสมบัติที่
 คล้ายคลึงกัน หรือแตกต่างกัน โดยพิจารณาทั้งแบบมิติเดียว และหลายมิติ จัดลำดับสิ่งของ โดย
 การเปรียบเทียบคุณสมบัติเชิงปริมาณของสิ่งนั้น ๆ โดยพิจารณาแบบหลายมิติ และสามารถ
 เปรียบเทียบด้วยหลักการอนุมาณได้

ขั้นที่ 4 Formal Operational Stage (11 ปีขึ้นไป)มีลักษณะสำคัญคือ สามารถ
 คิดเหตุผลแบบอนุมาณเชิงสถิติ สามารถคิดจากข้อมูลที่เป็นนามธรรมได้ สามารถคิดเหตุผล
 แบบอนุมาณเชิงวิทยาศาสตร์ สามารถสรุปกฎเกณฑ์จากข้อเท็จจริงเฉพาะไปสู่กฎทั่วไป
 สามารถคิดเกี่ยวกับผลของตัวแปรต่าง ๆ ได้ครั้งละหลาย ๆ ตัวแปร มีการวางแผน ทดลอง
 สมมติฐานอย่างเป็นระบบ

ทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของบรูเนอร์ (Bruner)

ทิสนา แชนมณี (2552 : 66) ได้นำเสนอทฤษฎีของ บรูเนอร์ นักจิตวิทยาชาว
 อเมริกากลุ่มแรกๆที่พัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการทางปัญญา และให้ความสำคัญกับ
 ประสบการณ์วัยแรกเริ่ม แนวคิดของบรูเนอร์เกี่ยวกับเทคนิคการถ่ายทอดผลของของความ
 ต้องการที่มีต่อการรับรู้ และวิธีการที่บุคคลรับรู้ และพัฒนาการทางปัญญา ซึ่งบรูเนอร์อธิบาย
 พัฒนาการทางปัญญาว่าขึ้นอยู่กับกระบวนการสร้างรูปแบบ-การสร้างกฎ และกลวิธีในการ
 เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม (Sprinthall, Sprinthall&Oja. 1993 : 83, 627) นอกจากนี้บรูเนอร์ เชื่อ
 ว่า บุคคลเลือกรับรู้สิ่งที่ตนเองสนใจและการเรียนรู้ผ่านกระบวนการค้นพบ (Discovery
 Leaning)

ผลการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะชีวิตการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง ผู้วิจัยได้วิเคราะห์พบว่า นักการศึกษาและนักจิตวิทยาหลายคนมีแนวคิดที่เหมือนกันและแตกต่างกัน สามารถสรุปให้เห็นประเด็นที่ชัดเจน ได้ดังนี้

ตารางที่ 4 สรุปประเด็นแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาทักษะชีวิตการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง

แนวคิดทฤษฎีความเชื่อ	นักการศึกษาและนักจิตวิทยา
<p>1. ทฤษฎีของซิกมันด์ฟรอยด์</p> <p>ถ้าเด็กได้รับการอบรมสั่งสอนที่ถูกต้องเหมาะสมก็จะส่งผลต่อความคิด ความรู้สึก การเห็นคุณค่าในตนเองซึ่งเด็กจะได้รับการอบรมของพ่อแม่/ผู้ปกครอง เมื่อผู้เรียนย่างเข้าสู่วัยที่ต้องได้รับการศึกษา ก็จะเข้าระบบการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งนับว่ามีความสำคัญของผู้เรียนต่อจากครอบครัว เพื่อให้ได้รับความรู้ด้านวิชาการ และพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่อการดำเนินชีวิต</p>	Sigmund Freud. 1923.
<p>2. ทฤษฎีพหุปัญญา</p> <p>เชาว์ปัญญา หรือความฉลาดของมนุษย์ ไม่ได้มีเพียงด้านเดียว หรือเฉพาะความสามารถทางภาษาและคณิตศาสตร์ แต่มีอยู่ 9 ประการ ด้วกัน และคนแต่ละคนก็จะมีความสามารถเฉพาะด้านที่แตกต่างจากคนอื่น ความสามารถที่บุคคลมี จะผสมผสานกันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และด้านการเข้าใจตนเอง (Intrapersonal) เป็นความสามารถในด้านการเข้าใจตนเอง เกี่ยวกับความคิด ความรู้สึก ความชอบ และความสนใจ</p>	Howard Gardner. 1983

แนวคิดทฤษฎีความเชื่อ	นักการศึกษาและนักจิตวิทยา
<p>3. ทฤษฎีการเรียนรู้ของมาสโลว์</p> <p>มนุษย์มีความต้องการพื้นฐานตามธรรมชาติเป็นลำดับขั้น ต้องการที่รู้จักตนเองและพัฒนาตนเอง จากการเรียนรู้จักตนเองตรงตามสภาพความเป็นจริง มีลักษณะนำต้นตอ เป็นความรู้ลึกซึ้ง เป็นช่วงเวลาที่บุคคลเข้าใจเรื่องใดเรื่องอย่างล่องแท้อย่างแท้จริง เป็นสภาพที่สมบูรณ์ มีลักษณะผสมผสานกลมกลืน เป็นช่วงเวลาแห่งการเรียนรู้จักตนเองอย่างแท้จริง บุคคลที่มีประสบการณ์เช่นนี้บ่อยๆ จะสามารถพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์</p>	Maslow.1962
<p>4. ทฤษฎีอีริกฮอเซอร์ อีริกสัน</p> <p>เป็นทฤษฎีพัฒนาการที่มีประโยชน์ในการเตรียมการเพื่อบุคลิกภาพของบุคคลแต่ละวัย ซึ่งเป็นผลดีให้บุคคลสามารถได้รู้จักตนเอง และเข้าใจผู้อื่น อันเป็นแนวทางส่งเสริมความเข้าใจอันดีในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมอย่างมีความสุข การรู้จักวัยแต่ละช่วงวัยมีความสัมพันธ์กับการฝึกฝนทักษะชีวิตในด้านการตัดสินใจ และการปรับตัวที่เหมาะสม</p>	Erik Homburger Erickson. 1993.
<p>5. ทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญา</p> <p>5.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของเพียเจต์</p> <p>แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการทางปัญญามีโครงสร้างความรู้ และทฤษฎีพัฒนาการเป็นประเด็นที่มีความสัมพันธ์กันและกัน</p> <p>5.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของบรูเนอร์</p> <p>พัฒนาการทางปัญญาว่าขึ้นอยู่กับกระบวนการสร้างรูปแบบ-การสร้างกฎ และกลวิธีในการเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมและยังเชื่อว่า บุคคลเลือกรับรู้สิ่งที่ตนเองสนใจและการเรียนรู้ผ่านกระบวนการค้นพบ</p>	Jean Piaget.1972. Jerome S.Bruner.1963:1-54

ตารางที่ 4 แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาทักษะชีวิตการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง จะเห็นได้ว่า การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองเป็นกระบวนการพัฒนาและเป็นทักษะที่มีอยู่ในตัวบุคคลทุกคน และสามารถจะพัฒนาให้ดีขึ้นได้ ด้วยการเรียนรู้และฝึกฝน การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดทฤษฎีและความเชื่อต่างๆที่กล่าวมา ในลักษณะการบูรณาการผสมผสานวิธีในการพัฒนาหลักสูตร ให้ได้หลักสูตรที่มีประสิทธิภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ จัดกิจกรรมที่หลากหลายให้นักเรียนได้ฝึกทักษะให้เกิดการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนและเยาวชนในโอกาสต่อไป

แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวกับหลักสูตร

ความหมายของหลักสูตร

มีนักการศึกษาหลายท่านที่ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้แตกต่างกันไปมากมาย เนื่องจากการพัฒนาหลักสูตร แต่ละหลักสูตรอาศัยพื้นฐานความเชื่อ ด้านปรัชญา สังคมวิทยา และจิตวิทยาที่แตกต่างกันไป จากการศึกษาผู้วิจัยได้วิเคราะห์แล้วสังเคราะห์ความหมายของหลักสูตรของนักการศึกษาออกเป็นมิติด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ หลักสูตรหมายถึงรายวิชาที่กำหนดไว้ (Smith and other. 1957 : 3 ; Posner. 1995 : 5 ; Oliva. 1997 : 4) หลักสูตรหมายถึงเนื้อหา (สังกัด อุทรานันท์.2532:16; วิชัย วงษ์ใหญ่.2537; Longstreet and Shane. 1993 : 47 ; Posner. 1995 : 5-7 ; Oliva. 1997 : 4 หลักสูตรหมายถึงประสบการณ์ทุกอย่างที่โรงเรียนเตรียมไว้ให้แก่ผู้เรียน (ธารัง บัวศรี. 2542 : 2 ; สงบ ลักษณ์. 2542 : 9; บุญชม ศรีสะอาด. 2546 : 2 ; นิรมล ศตวุฒิ. 2547 : 54 ; Buswell. 1942 : 446 ; Krug. 1957 : 3 ; Fauce and Bossing. 1958 : 115 ; Ragan. 1960 : 3 ; Saylor. And Alexander. 1966 : 57 ; Doll. 1982 : 4 ; Oliva. 1997 : 4) หลักสูตรหมายถึงแผนต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียน (Miel. 1955 : 21 ; Bauchamp. 1956 : 41 ; Doll. 1982 : 4 ; Posner. 1995 : 5 ; Oliva. 1997 : 4 ; Taba. 1962 ; Popham and Baker. 1970) หลักสูตรหมายถึง สื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน (Thomson and Gregg. 1997 : 28 ; Posner. 1995 : 6 ; Oliva. 1997 : 4) หลักสูตรหมายถึง ประสบการณ์ทั้งหมดที่โรงเรียนจัดให้กับผู้เรียน (สุจริต เพียรชอบ. 2521 : 2 ; Whitfield. 1971 : 2 ; Doll. 1982 : 4 ; Longstreet and Shane. 1993 : 47 ; Oliva. 1997 : 4 ; Thomson and Gregg. 1997 : 28) หลักสูตรหมายถึงมวลประสบการณ์ทั้งปวงที่กำหนดไว้โดยผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในโรงเรียน (Saylor and Alexander. 1996 : 57 ; Oliva. 1997 : 4) และ

หลักสูตรหมายถึงผลผลิตทางการเรียนรู้ทั้งหลายที่โรงเรียนได้วางแผนไว้ (Doll.1982:4; Longstreet and Shane.1993:47)

แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของหลักสูตรของนักวิชาการด้านการศึกษาดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่าหลักสูตรหมายถึงเอกสารและแนวทางในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งมีรายละเอียดของวัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน วัสดุอุปกรณ์ และกระบวนการประเมินผล การเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ สามารถประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิตตามที่พึงปรารถนาได้อย่างยั่งยืน

ความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตรกลายเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่ง หากไม่มีหลักสูตรแล้วก็เหมือนกับครูขาดทิศทางในการจัดการเรียนการสอนซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางของการจัดการศึกษาที่ต้องการผลิตคนให้มีคุณภาพตามต้องการของประเทศ (ประสาธน์ เมืองเฉลิม. 2553 : 19 ; วิชัย วงษ์ใหญ่. 2538 : 46-47 ; ชำรง บัวศรี. 2542 : 10) หลักสูตรเป็นแบบแผนในการจัดการศึกษา (สุนีย์ เหมะประสิทธิ์. 2537 : 7 ; วิชัย วงษ์ใหญ่. 2538 : 46-47 ; ชำรง บัวศรี. 2542 : 10 ; สมเกียรติ ศรีสกุล. 2539 : 13 ; Tyler. 1949 : 5-6) และหลักสูตรยังเป็นเครื่องมือในการควบคุมมาตรฐานการศึกษาและคุณภาพผู้เรียน (สุนีย์ เหมะประสิทธิ์. 2537 : 7 ; วิชัย วงษ์ใหญ่. 2538 : 46-47 ; ชำรง บัวศรี. 2542 : 10 ; สมเกียรติ ศรีสกุล. 2539 : 13 ; Tyler. 1949 : 5-6)

หลักสูตรเป็นเครื่องมือที่ถ่ายทอดเจตนารมณ์หรือเป้าหมายของการศึกษาของชาติลงสู่การปฏิบัติในโรงเรียนหรือสถานศึกษา

องค์ประกอบของหลักสูตร

การจำแนกองค์ประกอบของหลักสูตรอาจมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามจุดเน้นของการนำไปใช้ หรือมุมมองของนักพัฒนาหลักสูตร แต่โดยหลักการแล้วองค์ประกอบสำคัญที่ยึดเป็นเกณฑ์โครงสร้างของหลักสูตรอย่างน้อย มี 4 องค์ประกอบ ดังต่อไปนี้ (บุญชม ศรีสะอาด. 2546 : 11-12 ; สำราญ คงชะวัน. 2546 : 15 ; Taba. 1962 : 10 ; Tayler. 1968)

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร(Aim and Specific Objectives)
2. เนื้อหาสาระของหลักสูตร(Content)
3. กิจกรรมและรูปแบบการเรียนการสอน (Learning and teaching implies)
4. การวัดและประเมินผล (Evaluation)

หลักการในการพิจารณากำหนดองค์ประกอบหลักสูตรสรุปได้ดังนี้ (চারং বৃত্তি. 2542 : 8 ; ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. 2539 : 10)

1. ด้านจุดประสงค์ จุดประสงค์การศึกษาที่กำหนดได้หลายระดับ เช่น ระดับเป้าประสงค์ (Goal) จุดมุ่งหมาย (Purpose) จุดหมาย (Aim) จุดประสงค์ทั่วไป (Objective) จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม (Behavioral objective) เป็นต้น จุดประสงค์เหล่านี้มีความเฉพาะเจาะจงแตกต่างกัน ครอบคลุมพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน จำแนกได้เป็น 3 ด้านใหญ่ คือ ด้านความรู้หรือสติปัญญา (Cognitive Domain) ด้านเจตคติหรือความรู้สึก (Affective Domain) และด้านทักษะปฏิบัติ (Psychomotor Domain) แนวทางในการกำหนดจุดประสงค์ระดับต่าง ๆ จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนาผู้เรียนทั้ง 3 ด้าน อย่างเหมาะสม ต้องมีความสำคัญหรือมีความหมายต่อผู้เรียน ทั้งในปัจจุบันและอนาคต สามารถปฏิบัติได้จริง รวมทั้งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความต้องการของสังคมและตัวผู้เรียน นอกจากนั้นต้องคำนึงถึงความสอดคล้อง ส่งเสริมกับจุดประสงค์ในระดับอื่นด้วย

2. ด้านเนื้อหา และประสบการณ์การเรียนรู้ (Content and Experience) การพิจารณาคัดเลือกเนื้อหา ควรคำนึงความสอดคล้องกับจุดประสงค์ เป็นเนื้อหาที่มีความสำคัญ จำเป็นต่อการเรียนรู้สำหรับผู้เรียน น่าสนใจ ทันสมัย ก่อให้เกิดความรู้ใหม่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม เหมาะสมกับพัฒนาการ ระดับความสามารถของผู้เรียน และเป็นไปได้ในการปฏิบัติ

3. ด้านวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Experience Organization) การพิจารณาวิธีการจัดประสบการณ์ อาจมีเงื่อนไขการปฏิบัติเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ความพร้อมของวัสดุ เวลา บุคลากรที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ดี ครูควรคำนึงถึงกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนเป็นสิ่งสำคัญ ให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามศักยภาพ

4. การประเมินผลการเรียนรู้ (Evaluation) การประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน นอกจากจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบที่กล่าวมาข้างต้น ในกระบวนการประเมินนั้น จะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือ 1) ผลการวัด ซึ่งเป็นข้อมูลที่สะท้อนคุณลักษณะพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนในด้านต่างๆ 2) การได้มาซึ่งผลการวัดที่ถูกต้อง น่าเชื่อถือ ผู้สอนต้องมีเครื่องมือวัดคุณลักษณะของผู้เรียนได้อย่างสอดคล้องกับพฤติกรรมนั้นตามสภาพที่เกิดขึ้นจริงว่าเชื่อถือ ผู้สอนต้องมีเครื่องมือวัดคุณลักษณะของผู้เรียนได้อย่างสอดคล้องกับพฤติกรรมนั้นตามสภาพที่เกิดขึ้นจริงของผู้เรียน 3) ใช้เครื่องมือวัดที่หลากหลาย เหมาะสมกับเนื้อหา ครอบคลุมพฤติกรรม ทั้งด้านความรู้สีกและการปฏิบัติของผู้เรียน

องค์ประกอบที่เต็มรูปของหลักสูตรมีมากกว่า 4 องค์ประกอบ โดยจะมีส่วนที่เป็นองค์ประกอบทั้ง 4 องค์ประกอบที่กล่าวมาแล้วและเพิ่มองค์ประกอบอื่นๆอีก ได้แก่ จุดหมาย หลักการ โครงสร้าง มาตรฐานการเรียนรู้ การประกันคุณภาพของหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน (บุญชม ศรีสะอาด.2546:11) และ ชำรง บัวศรี(2542:8) ได้กำหนดองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตรไว้ดังนี้

1. เป้าประสงค์และนโยบายการศึกษา
2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
3. รูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร
4. จุดประสงค์รายวิชา
5. เนื้อหา
6. จุดประสงค์การเรียนรู้
7. ยุทธศาสตร์ของการเรียนการสอน
8. การประเมินผล
9. วัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน

จากแนวคิดองค์ประกอบหลักสูตร สรุปได้ว่า หลักสูตรมีเนื้อหาสาระเป็นไปในทางเดียวกันและมีองค์ประกอบ ประกอบด้วย จุดประสงค์ เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล ซึ่งสามารถเพิ่มองค์ประกอบเพิ่มองค์ประกอบอื่น ๆ ได้ อีกเพื่อให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรเกี่ยวข้องกับการพิจารณาและการกำหนดเป้าหมายของหลักสูตรว่าหลักสูตรที่จัดทำขึ้นนั้นมีเป้าหมายเพื่ออะไร ทั้ง โดยส่วนรวมและส่วนย่อยของหลักสูตรนั้นๆอย่างชัดเจน การคัดเลือกกิจกรรม วัสดุประกอบการเรียนการสอน การเลือกเนื้อหาสาระ กิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียน การกำหนดระบบการจัดวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนที่เหมาะสมกับการเรียนการสอนแต่ละวิชาและแต่ละชั้นเรียน (Hiebowitsh.2005:4)

การพัฒนาหลักสูตร เป็นกระบวนการวางแผน ค้นหาหาแนวทางใหม่ๆเพื่อจัดประสบการณ์การเรียนรู้ต่างๆที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพได้มีนักวิชาการการศึกษาได้ให้ความหมายความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรไว้ดังนี้

สำราญ คงชะวัน (2546 : 13-14 ; นิรมล ศตวุฒิ. 2547 : 54) ได้สรุปถึงความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการการวางแผน

และพัฒนาประสบการณ์การเรียนรู้ต่างๆที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียน เกี่ยวกับการเลือกจุดหมาย เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ ตลอดจนการวัดๆที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียน เกี่ยวกับการเลือกจุดหมาย เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ ตลอดจนการวัดและประเมินผล นอกจากนี้ (วิชย ดิสสระ. 2535 : 31 ; บรรพต สุวรรณประเสริฐ. 2544 : 15 ; สุชาติณี บุญญาพิทักษ์. 2545 : 128) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรไว้ใกล้เคียงกันและพอสังเคราะห์ได้ดังนี้ การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการหรือขั้นตอนของการตัดสินใจเลือกหาทางทางเลือกการเรียนการสอนที่เหมาะสมโดยปรับปรุงที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือจัดทำขึ้นใหม่ ให้สามารถปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลต่อผู้เรียน

Tyler (1950 : 45) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรไว้ว่า เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญที่การเปลี่ยนแปลงตัวผู้เรียน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงสังคม และพยายามศึกษาข้อมูลต่างๆเพื่อนำมาประกอบการพิจารณาดำเนินการพัฒนาหลักสูตรให้มีคุณภาพ และสมบูรณ์ถูกต้องที่สุด ซึ่งเริ่มต้นด้วยการศึกษาบริบททางสังคม การวิเคราะห์ผู้เรียน ศึกษาแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญเนื้อหา รวมทั้งศึกษาปรัชญาของสังคมและปรัชญาการศึกษาแล้วกำหนดเป็นจุดมุ่งหมายชั่วคราว จากนั้นจะใช้ทฤษฎีการเรียนรู้และปรัชญาประกอบการพิจารณากลับกรองและปรับปรุงจุดมุ่งหมายที่มีความสำคัญน้อยออกไป เพื่อให้ได้จุดมุ่งหมายที่แท้จริงเมื่อได้จุดมุ่งหมายที่ชัดเจนแท้จริงแล้ว จึงจะดำเนินการเลือกและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และกำหนดวิธีการประเมินผลการเรียนรู้เป็นลำดับสุดท้าย

Taba (1962 : 6) ได้สรุปถึงการพัฒนาหลักสูตรไว้ว่าเป็นการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจต่างๆนับตั้งแต่เป้าหมายของการศึกษา วัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนการสอน การคัดเลือกเนื้อหาสาระ รูปแบบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเนื้อหาและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ รวมถึงการตัดสินใจหาวิธีการประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียน และประสิทธิผลของหลักสูตร ซึ่งการตัดสินใจดังกล่าวสามารถทำได้หลายระดับอันทำให้เห็นถึงรูปแบบของหลักสูตรนั้น ๆ

กระบวนการพัฒนาหลักสูตร

กระบวนการพัฒนาหลักสูตร มีนักวิชาการด้านหลักสูตรหลายท่านได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรไว้หลายรูปแบบแตกต่างกัน เนื่องจากจุดเน้นที่แตกต่างกันในการพัฒนา ซึ่งรูปแบบของการพัฒนาหลักสูตรแต่ละรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาหลักสูตรใหม่ หรือนำหลักสูตรเก่ามาพัฒนา ประกอบด้วยขั้นตอนที่คล้ายกันสรุปเป็น

ขั้นตอน ที่นักวิชาการหลายคนศึกษาไว้ดังนี้ (สังัด อุทรานันท์. 2532 : 38 ; วิชัย วงษ์ใหญ่. 2543 : 77 ; ถนอมวรรณ ประเสริฐเจริญสุข. 2543 : 23-24 ; ยุพธนา ปฐมวรชาติ. 24545 : 15-18 ; สำราญ คงชะวัน. 2546 : 14 ; นิรมล ศตวุฒิ. 2547 : 54-56 ; Saylor ; & Alexander. 1974 : 6) ประกอบด้วย

1. การออกแบบและสร้างหลักสูตร ประกอบด้วย การกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตร การจัดทำรายละเอียดเนื้อหาหรือสาระการเรียนรู้ และการกำหนดแนวทางการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และกำหนดเวลา

2. การนำหลักสูตรไปใช้

3. การประเมินหลักสูตร

ส่วน Taba (1962:12) ได้เสนอขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรไว้ 7 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 สำรวจให้ทราบความต้องการและความจำเป็นต่างๆของสังคม

ขั้นที่ 2 ตั้งวัตถุประสงค์ของการศึกษาตามที่สังคมต้องการ

ขั้นที่ 3 คัดเลือกเนื้อหาวิชาความรู้ที่ต้องการนำมาสอน

ขั้นที่ 4 จัดระเบียบ จัดอันดับ แกะไขเนื้อหาวิชาความรู้

ขั้นที่ 5 คัดเลือกประสบการณ์เพื่อการเรียนรู้ต่างๆ

ขั้นที่ 6 จัดระเบียบ จัดลำดับ ปรับปรุงประสบการณ์ต่างๆที่นำมาเสริม

เนื้อหาวิชาความรู้

ขั้นที่ 7 กำหนดว่ามีอะไรบ้าง เนื้อหาหรือประสบการณ์อะไรบ้างที่ต้องการ

ประเมินผลว่าได้มีการเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรต้องอาศัยพื้นฐานที่สำคัญ 5 ด้านดังนี้ (บุญชม ศรี

สะอาด. 2546 : 21-46)

1. พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ (Historical foundation) อิทธิพลของพื้นฐาน

ดังกล่าวมี 2 ลักษณะคือ

1.1 ในหลักสูตรที่พัฒนา ความรู้ ผลการค้นพบ และแนวปฏิบัติที่เคยมีมาในอดีตเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร

1.2 ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการจัดการศึกษาในอดีตเป็นบทเรียนในการสร้างหลักสูตรใหม่

2. พื้นฐานทางปรัชญา (Philosophical foundation) ปรัชญามีส่วนในสร้างหลักสูตร เนื่องจากปรัชญามีส่วนในการช่วยกำหนดจุดประสงค์และการจัดการสอน ซึ่งมีแนวปรัชญาต่าง ๆ มากมายดังนี้

2.1 ปรัชญาสาระนิยม (Essentialism) เชื่อว่าแต่ละวัฒนธรรมมีความรู้ ทักษะ ความเชื่อ อุดมการณ์ ที่เป็นแกนกลาง หลักสูตรที่จัดตามแนวนี้นี้ได้แก่ หลักสูตรแบบเนื้อหาวิชา (Subject curriculum) และแบบสหสัมพันธ์ (Broad fields curriculum)

2.2 ปรัชญาสังจิวานิยม (Perennialism) เชื่อว่าสิ่งสำคัญที่สุดคือความสามารถในการใช้ความคิด ความสามารถในการใช้เหตุผล การตัดสินใจแยกแยะและความเชื่อถือพระเจ้า การจัดหลักสูตรจึงเน้นความสำคัญของวิชาพื้นฐาน คือ การอ่าน เขียน และการคำนวณ

2.3 ปรัชญาพัฒนาการ (Progressivism) เชื่อว่าจะเรียนรู้ได้โดยอาศัยประสบการณ์ ผู้สอนมีหน้าที่ในการจัดประสบการณ์ให้ ได้แก่หลักสูตรแบบประสบการณ์หรือกิจกรรม (Experience or activity curriculum)

2.4 ปรัชญาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) เน้นเรื่องชีวิตและสังคม ได้แก่หลักสูตรที่ยึดหลักสังคมและการดำรงชีวิต (Social process and life function curriculum) และหลักสูตรแบบแกน (Core curriculum)

2.5 ปรัชญาสภาพนิยม (Existentialism) เชื่อว่าแต่ละคนกำหนดชีวิตของตนเอง ได้ ได้แก่หลักสูตรแบบเอกัตภาพ (Individualized curriculum) ให้เสรีภาพแก่นักเรียนมากที่สุด

3. พื้นฐานจากสังคม (Sociological foundation) หลักสูตรได้รับอิทธิพลจากสังคมมากที่สุด สมาชิกในสังคมเป็นผู้สร้างและพัฒนาโรงเรียน รากฐานทางสังคมที่มีต่อการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรและการเปลี่ยนแปลงของสังคมก็มีผลทำให้หลักสูตรต้องเปลี่ยนแปลงด้วย

4. พื้นฐานจากจิตวิทยา (Psychological foundation) จิตวิทยามีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาหลักสูตรและการสอน โดยเฉพาะจิตวิทยาพัฒนาการ และจิตวิทยาการเรียนรู้

4.1 จิตวิทยาพัฒนาการ ในการที่จะช่วยให้แต่ละบุคคลมีพัฒนาการที่เหมาะสม (บุญชม ศรีสะอาด. 2546 : 21-46 ; อ้างอิงจาก Hass. 1977) ให้ความเห็นว่ามีพัฒนาการ 5 ด้าน ที่ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ 1) พื้นฐานทางชีววิทยาของความแตกต่างระหว่างบุคคล 2) วุฒิภาวะทางกาย 3) พัฒนาการและความสัมฤทธิ์ผลทาง

สติปัญญา 4) พัฒนาการทางด้านอารมณ์ 5) พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีผลการศึกษาวิจัยของนักทฤษฎีด้านพัฒนาการของมนุษย์หลายท่านที่มีอิทธิพลต่อการวางแผนพัฒนาหลักสูตร เช่น ทฤษฎีพัฒนาการของ เฮวิกเฮิสต์ (Hevighurst development theory) กล่าวว่า งานพัฒนาการแต่ละวัยนั้น ถ้าหากประสบความสำเร็จในงานพัฒนางานใด ก็จะทำให้มีความสุขและส่งผลต่อความสำเร็จในงานต่างๆมาก ทฤษฎีพัฒนาการของอีลิคสัน (Brikson's psychosocial theory) ที่เชื่อว่า พัฒนาการแต่ละขั้นถ้าได้รับการส่งเสริมตามต้องการ จะเกิดความพึงพอใจและมั่นใจ สามารถพัฒนาการขั้นต่อไปได้อย่างสมบูรณ์เป็นผลทำให้มีบุคลิกภาพดี แต่ถ้าในขั้นใดไม่ได้รับการส่งเสริม จะเกิดความคับข้องใจ เกิดความไม่พึงพอใจและเป็นผลเสียต่อบุคลิกภาพของคน ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ ที่เน้นพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กตั้งแต่แรกเกิด จนกระทั่งถึงวัยที่มีสติปัญญาอย่างสมบูรณ์

4.2 จิตวิทยาการเรียนรู้ ทฤษฎีจิตวิทยาการเรียนรู้เป็นพื้นฐานสำคัญของเนื้อหาหลักสูตรการจัดหลักสูตรและกิจกรรมการสอน ทฤษฎีที่สำคัญ ได้แก่

4.2.1 ทฤษฎีที่เน้นการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง (S-R condition) อันได้แก่ทฤษฎีการเสริมแรง และทฤษฎีเงื่อนไข นักจิตวิทยาในทฤษฎีกลุ่มนี้ได้แก่ พาฟลอฟ ธอร์นไดค์ และสกินเนอร์

4.2.2 ทฤษฎีสถาน (The field theory) แนวคิดทฤษฎีนี้คือ ส่วนรวมทั้งหมดเป็นสิ่งที่สำคัญมากจะต้องมาก่อนส่วนย่อย ทฤษฎีที่สำคัญของกลุ่มนี้คือ ทฤษฎีพุทธินิยม และทฤษฎีมนุษย์นิยม

4.2.3 ทฤษฎีผสมผสาน (Integrated theory) มีแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญคือ การศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ ใช้การผสมผสานระหว่างทฤษฎีเชื่อมโยงสิ่งเร้ากับการตอบสนองกับทฤษฎีสถาน

4.2.4 ทฤษฎีการเรียนรู้ในโรงเรียนของบลูม เป็นทฤษฎีที่เน้นพื้นฐานเดิมของผู้เรียนและคุณลักษณะของแต่ละคน

5. พื้นฐานจากวิชาความรู้ต่างๆ (The disciplines of knowledge foundation) ความรู้ของวิชาการต่าง ๆ รวมทั้งความรู้ทางอาชีพ เป็นรากฐานของการเรียนรู้ของนักเรียน ในการสร้างหลักสูตรจึงต้องมุ่งให้ผู้เรียนมีความเข้าใจมโนทัศน์ (Concept) และวิธีการของวิชานั้นๆ

การนำเสนอขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรควรมีการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน การร่างหลักสูตร การทดลองใช้หลักสูตร การประเมินผลหลักสูตร

และต้องอาศัยพื้นฐานทางปรัชญาต่างๆเป็นส่วนประกอบด้วย จึงจะได้หลักสูตรที่มีความสมบูรณ์ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำกระบวนการพัฒนาหลักสูตรของสังกัด อุทยานันท์ (2532 : 38) วิชัย วงษ์ใหญ่ (2543 : 77) Taba (1962 : 12) และ Saylor; & Alexander (1974 : 6) มาบูรณาการเป็นกระบวนการพัฒนาหลักสูตรทักษะชีวิตเพื่อเสริมสร้างการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของพัฒนาหลักสูตรของไทยนั้นยังมีน้อยมาก ส่วนมากเป็นรูปแบบแนวคิดของต่างประเทศซึ่งนักพัฒนาการศึกษาหลายท่านได้เสนอรูปแบบไว้ ดังนี้

1. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของ Tyler ได้เสนอแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรที่รู้จักกันดี คือ หลักการ และเหตุผลในการสร้างหลักสูตร การจัดหลักสูตร และการสอนนั้นควรจะตอบคำถามพื้นฐาน 4 ประการ คือ (Tyler. 1989 : 202)

- 1.1 มีความมุ่งหมายทางการศึกษาอะไรบ้างที่ควรแสวงหา
- 1.2 มีประสบการณ์การศึกษาอะไรบ้างที่ควรจัดขึ้นเพื่อช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้
- 1.3 จะจัดประสบการณ์ทางการศึกษาอย่างไร จึงจะทำให้การสอนมีประสิทธิภาพ
- 1.4 จะประเมินประสิทธิผลของประสบการณ์ในการเรียนอย่างไร จึงจะตัดสินได้ว่าบรรลุถึง จุดประสงค์ที่กำหนดไว้

จากคำถามทั้ง 4 ข้อ ซึ่งให้เห็นการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรต้องคำนึงถึงจุดมุ่งหมาย การกำหนดประสบการณ์การศึกษา การจัดประสบการณ์ทางการศึกษาให้ผู้เรียน และประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร ดังนั้นรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของ Tyler (1989 : 200-202) จะเป็นไปตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ต้องทำให้ชัดเจนโดยอาศัยแหล่งข้อมูลพื้นฐานในการตัดสินใจ 3 แหล่ง คือ จากการศึกษาผู้เรียน จากการศึกษาสังคม และจากข้อเสนอแนะของนักวิชาการ หลังจากได้จุดมุ่งหมายชั่วคราวมาเป็นจำนวนมากแล้วซึ่งอาจมีมากกว่าที่จัดไว้ในหลักสูตร จึงควรพิจารณาถ่วงถ่วงเลือกเฉพาะจุดมุ่งหมายที่สำคัญและสอดคล้องกัน โดยพิจารณาจากปรัชญาการศึกษา ปรัชญาสังคม และจิตวิทยาการเรียนรู้ เพื่อให้ได้จุดมุ่งหมายขั้นสุดท้ายซึ่งจะเป็นจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

2. การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ เป็นการเลือกเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งควรเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ที่ให้โอกาสผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติตามจุดมุ่งหมาย

ประสบการณ์ การเรียนควรเป็นที่พึงพอใจของผู้เรียนและอยู่ในขอบข่ายความสามารถของผู้เรียน รวมทั้งการเลือกประสบการณ์การเรียนที่สามารถนำไปสู่จุดมุ่งหมายหลาย ๆ อย่างได้

3. การจัดประสบการณ์การเรียน เป็นการนำประสบการณ์ที่เลือกไว้มาจัดให้แก่ผู้เรียน โดยคำนึงถึงความต่อเนื่อง การลำดับขั้นตอน และการบูรณาการของประสบการณ์เหล่านั้น

4. การประเมินผล เป็นกระบวนการที่จะตรวจสอบว่าประสบการณ์การเรียนที่จัดขึ้นนั้น ได้ผลที่พึงปรารถนาจริง ๆ หรือไม่ และได้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด

2. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของ Tabá มีแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรเหมือนไทเลอร์ มีความเชื่อว่า ผู้สอนซึ่งเป็นผู้ใช้หลักสูตรควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร และได้เสนอกระบวนการพัฒนาหลักสูตรจากล่างขึ้น ไปสู่บน (The Grass-roots Approach) ซึ่งเป็นรูปแบบที่มีขั้นตอนคล้ายรูปแบบของ Tyler และประกอบด้วย 7 ขั้นตอนซึ่งผู้สอนควรมีบทบาทสำคัญ ขั้นตอนดังกล่าวได้แก่ (Tabá. 1962 : 438)

2.1 วินิจฉัยความต้องการ (Diagnosis of Needs) สืบหาสภาพปัญหาความต้องการ และความจำเป็นต่าง ๆ ของสังคม และผู้เรียน

2.2 กำหนดจุดประสงค์ (Formulation of Objectives) กำหนดจุดประสงค์ให้ชัดเจนหลังจากที่ได้วินิจฉัยความต้องการแล้ว

2.3 คัดเลือกเนื้อหาสาระ (Selection of Content) จุดประสงค์ที่กำหนดแล้ว จะช่วยให้การเลือกเนื้อหาสาระ เนื้อหาสาระที่เลือกนี้ นอกจากจะต้องให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ วย และความสามารถของผู้เรียนแล้วเนื้อหาสาระยังต้องมีความเชื่อถือได้และสำคัญต่อการเรียนรู้ด้วย

2.4 จัดเนื้อหาสาระ (Organization of Content) เนื้อหาสาระที่เลือกได้ต้องจัด โดยคำนึงถึงความต่อเนื่อง และความยากง่ายของเนื้อหา วุฒิภาวะ ความสามารถ และความสนใจของผู้เรียน

2.5 คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ (Selection of Learning Experiences) ครูผู้สอนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาจุดประสงค์ของหลักสูตร

2.6 จัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Organization of Learning Experiences) ประสบการณ์การเรียนรู้ควรจัด โดยคำนึงถึงเนื้อหาสาระ และความต่อเนื่อง

2.7 กำหนดสิ่งที่จะประเมิน และวิธีการประเมินผล (Determination of What to Evaluate and of The Ways and Means of Doing It) ตัดสินใจว่าจะต้องประเมินอะไร เพื่อตรวจสอบผลว่าบรรลุตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ และกำหนดด้วยว่าจะใช้วิธีประเมินผลอย่างไร ใช้เครื่องมืออะไร (Taba. 1962:438)

3. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของ Saylor and Alexander (1981:30-39) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

3.1. การกำหนดเป้าประสงค์ และวัตถุประสงค์ (Goals and Objectives) นักพัฒนาหลักสูตรควร กำหนดเป้าประสงค์ทางการศึกษาซึ่งเป็นหลักกว้าง ๆ ก่อน จากนั้นจึง กำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะที่ต้องการได้บรรลุเป้าประสงค์หลักนั้น ๆ โดยพยายามให้ เป้าประสงค์ทางการศึกษาครอบคลุม 4 ประเด็นคือ การพัฒนาการส่วนบุคคล (Personal Development) การศึกษาช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ในประสบการณ์เพื่อนำไป แก้ปัญหาในแต่ละบุคคล สมรรถภาพทางสังคม (social competence) เป้าหมายของการศึกษา เพื่อความมีสุขภาวะทางสังคม ยกระดับทางสังคม ทักษะการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง (continued learning skills) เป็นการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต และความชำนาญเฉพาะด้าน (specialization) เป็นเรื่องที่ต้องทำหลักสูตรค่อนข้างยาก เพราะเป็นการเตรียมโอกาสใน ความก้าวหน้าในอาชีพ อย่างไรก็ตาม อาจจะมีขอบเขตที่สำคัญอื่น ๆ อีก ซึ่งนักพัฒนาหลักสูตร หรือผู้วางแผนหลักสูตรอาจจะพิจารณาตามความเหมาะสมกับผู้เรียน ลักษณะของสังคม เป้าหมาย จุดมุ่งหมาย และขอบเขตต่าง ๆ จะได้รับการคัดเลือกจากการพิจารณาตัวแปรภายนอก (External Variables) อย่างรอบคอบ ตัวแปรดังกล่าวได้แก่ ทักษะ และความต้องการของสังคม ข้อบังคับทางกฎหมายของรัฐ ข้อค้นพบจากงานวิจัยต่าง ๆ ปรัชญาของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้าน หลักสูตร เป็นต้น

3.2 การออกแบบหลักสูตร (curriculum design) หลังจากที่ได้กำหนด เป้าหมายและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแล้ว นักพัฒนาหลักสูตรจะต้องวางแผนออกแบบ หลักสูตร ตัดสินใจเกี่ยวกับการเลือก และจัดเนื้อหาสาระ การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ที่ เหมาะสมและสอดคล้องกับเนื้อหาสาระที่ได้เลือกมาแล้ว ในการออกแบบหลักสูตรบางครั้ง ต้องมีความยืดหยุ่นในการเลือกเนื้อหา และกิจกรรมที่บรรลุวัตถุประสงค์อย่างครอบคลุม และ ออกแบบการเรียนการสอน และวิธีการประเมินที่มีความเป็นไปได้ นอกจากนี้ Saylor, Alexander, and Lewis (1981 : 38) แนะนำว่าการออกแบบหลักสูตร ต้องสามารถตอบคำถาม ดังต่อไปนี้

3.2.1 ผู้เรียนเป็นใคร

3.2.2 วัตถุประสงค์ย่อยคืออะไร

3.2.3 ประเภทของประสบการณ์การเรียนรู้ที่ต้องเตรียมคืออะไร

3.2.4 ขอบเขตประสบการณ์การเรียนรู้คืออะไร

3.2.5 การมีส่วนร่วมระหว่างผู้เรียน ผู้สอนหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องคือ

อะไร

3.2.6 ระยะเวลาในแต่ละด้านคืออะไร

3.2.7 ใช้เกณฑ์อะไรในการประเมิน

3.3 การใช้หลักสูตร (Curriculum Implement) หลังจากที่ได้ตัดสินใจเลือกรูปแบบหลักสูตรแล้ว ก็จะเป็นขั้นตอนของการนำหลักสูตรไปใช้โดยผู้สอนควรวางแผนและจัดทำแผนการสอนในรูปแบบต่าง ๆ ครูผู้สอนจะต้องเลือกวิธีการสอน และสื่อการเรียนการสอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามที่กำหนดไว้

3.4 การประเมินผลหลักสูตร (Curriculum Evaluation) การประเมินผลหลักสูตรเป็นขั้นตอนสุดท้าย นักพัฒนาหลักสูตร และผู้สอนจะต้องตัดสินใจเลือกเทคนิคการประเมินที่สามารถตรวจสอบความสำเร็จของหลักสูตร หรือบอกได้ว่าหลักสูตรบรรลุตามเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินต้องประเมินระหว่างการเรียนรู้ การสอน และประเมินรวบยอด การประเมินระหว่างการเรียนรู้จะช่วยให้พิจารณาการวางแผนการนำหลักสูตรไปใช้ เป็นการตัดสินใจปรับปรุงในกระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ ส่วนการประเมินรวบยอดเป็นการประเมินการวางแผนใช้หลักสูตรทั้งหมด เพื่อตัดสินใจในการทบทวนปรับปรุง และประยุกต์ใช้ในกลุ่มประชากรอื่น ๆ ดังนั้นการประเมินหลักสูตรจึงเน้นที่การประเมินตัวหลักสูตร คุณภาพของการสอน และพฤติกรรมทางการเรียนของผู้เรียน ผลจากการประเมินจะช่วยให้นักพัฒนาหลักสูตรตัดสินใจได้ว่าจะยังคงใช้หลักสูตรนี้ต่อไป ควรปรับปรุงหรือควรยกเลิกหลักสูตรดังกล่าว

4. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร ในทัศนะของ Oliva (The olive Model) ซึ่ง Oliva (2009) ได้เสนอกรอบการพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วย 12 องค์ประกอบสำคัญไว้ดังนี้

1. ระบุความต้องการของผู้เรียนและสังคม เพื่อกำหนดจุดมุ่งหมายและปรัชญาการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อด้านการเรียนรู้

2. ระบุความต้องการเฉพาะของผู้เรียน ชุมชน และความต้องการด้าน

เนื้อหาวิชา

3. ระบุจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมาย(Goal) ของหลักสูตร
4. ระบุจุดประสงค์(Objective) ของหลักสูตร
5. จัดระบบหลักสูตรและนำหลักสูตรไปใช้ (Organization and

Implementation)

6. ระบุจุดมุ่งหมายของการสอน (Instructional Goal)
7. ระบุจุดประสงค์การสอน (Instructional Objective)
8. การเลือกเทคนิคการประเมินผลเบื้องต้น
9. การนำกลวิธีการสอนไปใช้ในชั้นเรียน
10. การเลือกเทคนิคการประเมินผลขั้นสุดท้าย
11. การประเมินผลการจัดการเรียนการสอน
12. การประเมินผลหลักสูตร

รูปแบบกระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามทัศนะของผู้วิจัย จากการที่ได้ศึกษาวิเคราะห์ รูปแบบกระบวนการพัฒนาหลักสูตรของนักวิชาการต่าง ๆ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เป็นรูปแบบกระบวนการพัฒนาหลักสูตร แบ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ปัจจัยพื้นฐาน ด้านปรัชญาการศึกษา ค่านิยม แนวคิด ความเชื่อ ศักยภาพ ความต้องการของผู้เรียน และสังคม

ส่วนที่ 2 การกำหนดขอบข่ายของหลักสูตร ได้แก่ เป้าหมายและจุดประสงค์ (Aim Goals and Objectives) เนื้อหาหลักสูตร(Content) กิจกรรมการเรียนรู้ (Learning Activities) และการประเมินผลการเรียนรู้ (Evaluation)

ส่วนที่ 3 การประเมินหลักสูตร (Curriculum Evaluation)
ผู้วิจัยจึงได้รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรดังกล่าวไปใช้ในกระบวนการดำเนินการวิจัยต่อไป

การประเมินหลักสูตร

ความหมายของการประเมินหลักสูตร

การประเมินผลเป็นการค้นคว้าวิจัยที่เป็นระบบเพื่อกำหนดคุณค่าหรือคุณธรรมของสิ่งที่ต้องการประเมินผล และสิ่งที่ได้รับการประเมินผลนี้ต้องมีเกณฑ์มาตรฐานมาควบคุม สิ่งที่ได้รับการประเมินผลนี้มีความหมายรวมถึงแผนการศึกษาอบรม รวมถึงโครงการและวัสดุต่าง ๆ ด้วย (ประสาธน์ เถืองเฉลิม, 2553 : 89) มีนักวิชาการหลายท่านที่ได้ให้คำจำกัดความการประเมินผลที่แตกต่างกัน ทำให้วิธีการประเมินผลแตกต่างกันไปตามหลักการที่สอดคล้องกับคำจำกัดความนั้น ๆ ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์ได้ดังนี้ การประเมินผลเป็น

กระบวนการหาข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบในด้านต่างๆของหลักสูตร มาวิเคราะห์พิจารณาหาข้อบกพร่อง วินิจฉัยคุณภาพของกระบวนการเรียนการสอนในแต่ละ ขั้นตอน โดยใช้พิจารณาประสิทธิภาพของทางเลือกของกระบวนการจัดการศึกษาว่าทางใด ที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่ดีที่สุด (ชมพันธ์ ภูษธร ณ อยุรยา.2540:39-40;Stufflebeam and other.1971:128;Bloom.1965)

ความสำคัญของการประเมินหลักสูตร

การประเมินหลักสูตรมีจุดมุ่งหมายเพื่อเกี่ยวกับคุณภาพของหลักสูตร โดยใช้การ วัดผลในแง่มุมต่าง ๆ เช่น เอกสารหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน ผู้เรียน ความคิดเห็น ของผู้ใช้หลักสูตรและความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนและสังคม และนำผลที่ได้จากการ ประเมินไปใช้ประโยชน์ เพื่อการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง ที่พบในองค์ประกอบต่างๆของ หลักสูตร การปรับปรุงแก้ไขระบบการบริหารหลักสูตร การนิเทศ กำกับดูแลและจัด กระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การช่วยในการตัดสินใจของผู้บริหารว่า ควรใช้หลักสูตรต่อไปหรือไม่ (วิชัย วงษ์ใหญ่. 2537 : 217 ; และใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์.2539 : 192-193)

หลักสูตรเมื่อ ได้รับการพัฒนาและทดลองใช้ จำเป็นต้องได้รับการประเมินเพื่อ ปรับปรุงหรือตัดสินใจผลการใช้หลักสูตร ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่นักพัฒนาหลักสูตรศึกษาหาความรู้ ความจริงในแง่มุมต่างๆเกี่ยวกับผลการใช้หลักสูตร (สงบ ลักษณะ.253395-96) ดังนี้

1. หาความรู้ความจริง เพื่อทราบความจำเป็นและความต้องการของประชากร เป้าหมายหลักสูตร เพื่อใช้เป็นพื้นฐานของการพัฒนาหลักสูตร เรียกว่า การประเมินความ ต้องการจำเป็น (Need Assessment)
2. หาความรู้ความจริงเกี่ยวกับแนวการจัดหลักสูตร ซึ่งเกี่ยวข้องกับ การกำหนดหลักการ กำหนดจุดมุ่งหมาย และกำหนดโครงสร้างเนื้อหาวิชาหรือลักษณะความรู้ ความสามารถ ทักษะ เจตคติต่างๆที่ควรบรรจุในหลักสูตรที่จะสนองหลักการและสอดคล้องกับ จุดมุ่งหมายต่าง ๆ
3. หาความรู้ความจริงเกี่ยวกับความเหมาะสมของตัวหลักสูตรที่ได้พัฒนาขึ้น
4. หาความรู้ความจริงเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร มักเกี่ยวกับการบริหาร หลักสูตร การสร้างความพร้อมก่อนใช้หลักสูตร การพัฒนาบุคลากร การกำหนดกิจกรรมการ เรียนการสอน การพัฒนาสื่อการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลการเรียนเพื่อเพิ่ม ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการใช้หลักสูตร ให้บรรลุผลครบตามวัตถุประสงค์หลักสูตร

5. หาความรู้ความจริงเกี่ยวกับผลการใช้หลักสูตร หรือประเมินผลการเรียนรู้ตามหลักสูตร (Evaluation of Learning Outcome)

การประเมินหลักสูตรใดๆ โดยทั่วไปแล้ว จะมีจุดมุ่งหมายคล้ายคลึงกัน 3 ประการสำคัญคือ เพื่อหาคุณค่าของหลักสูตรนั้น โดยดูว่าหลักสูตรที่จัดขึ้นสามารถตอบสนองตามวัตถุประสงค์ที่หลักสูตรนั้นต้องการหรือไม่ เพื่อตัดสินใจว่าการวางแผนเค้าโครงและรูประบบของหลักสูตรตลอดจนการบริหารงาน และการสอนตามหลักสูตรเป็นไปในทางที่ถูกต้องหรือไม่ และเพื่อวัดว่าผู้เรียนนั้นเป็นอย่างไร

สาระสำคัญของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

กระทรวงศึกษาธิการ (2552 : 6-8) ได้กำหนดองค์ประกอบในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ดังนี้

วิสัยทัศน์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งทางด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพ และการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ

จุดหมาย

1. มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. มีความรู้ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต
3. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย
4. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

1. ความสามารถในการสื่อสาร
2. ความสามารถในการคิด
3. ความสามารถในการแก้ปัญหา
4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต
5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี

คุณลักษณะอันพึงประสงค์

1. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
2. ซื่อสัตย์สุจริต
3. มีวินัย
4. ใฝ่เรียนรู้
5. อยู่อย่างพอเพียง
6. มุ่งมั่นในการทำงาน
7. รักความเป็นไทย
8. มีจิตสาธารณะ

มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้

1. ภาษาไทย
2. คณิตศาสตร์
3. วิทยาศาสตร์
4. สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
5. สุขศึกษาและพลศึกษา
6. ศิลปะ
7. การงานอาชีพและเทคโนโลยี
8. ภาษาต่างประเทศ

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

1. กิจกรรมแนะแนว
2. กิจกรรมนักเรียน
3. กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์

จากการศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ว่า หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความโดดเด่น ยืดหยุ่น และเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ได้ตามจุดเน้นของแต่ละสถานศึกษา กล่าวคือ ได้มีการปรับโครงสร้างเวลาเรียนใหม่ โดยกำหนดเวลาเรียนขั้นต่ำในแต่ละปีไว้และเปิดช่องให้สถานศึกษาสามารถกำหนดปรับเพิ่มเติมได้ตามความเหมาะสม ซึ่งจะช่วยให้การจัดหลักสูตรสถานศึกษาสำหรับผู้เรียนในระดับชั้นต่าง ๆ และในกลุ่มสาระต่างๆมีความเหมาะสม สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในการพัฒนาผู้เรียนมากขึ้น ผู้วิจัยจึงได้พัฒนาหลักสูตรทักษะชีวิตการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง เป็นรายวิชาเพิ่มเติม ตามจุดเน้นของสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และมีสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนต่อไป

หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม

คำว่าหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมมีความหมาย 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกเป็นการเสนอแนะทางเลือก การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับธรรมชาติและความต้องการของนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษ ลักษณะที่สอง เป็นการขยายและปรับปรุงหลักสูตรและวิธีสอนสำหรับนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษในชั้นเรียนปกติ แต่ในปัจจุบันหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมมีการขยายสาระและกระบวนการทั้งแนวกว้างและแนวลึกและเข้มข้นอย่างเหมาะสมกับความต้องการและความสามารถของนักเรียนเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะให้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมยังมุ่งพัฒนานักเรียนให้เกิดแรงจูงใจและเจตคติทางบวกต่อการเรียนรู้ มีความเชื่อมั่น ในตนเอง สามารถชี้นำตนเองได้ (Davis ; & Rimm.1994:104-106)

ลักษณะของหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม

หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรสถานศึกษาที่คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจะต้องจัดทำขึ้นเพื่อเป็นแนวทางให้สถานศึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้องใช้วางแผนในการจัดกิจกรรมพัฒนานักเรียนได้ตรงตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ให้เหมาะสมกับบริบทความพร้อมของชุมชนตามสภาพและความต้องการของนักเรียน โดยมีกระบวนการจัดทำหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม ดังนี้

1. ศึกษาวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย คุณลักษณะอันพึงประสงค์ โครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา

2. ศึกษาข้อมูลสารสนเทศของสถานศึกษาและสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาหลักสูตรให้ตรงกับบริบทของสถานศึกษา

3. วางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและประเมินผลให้ตรงกับเป้าหมายที่วางไว้เพื่อให้ นักเรียนเกิดการพัฒนาการเรียนรู้จริง

4. กำหนดบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา ครูวิชาการ ครูที่ปรึกษา นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน เพื่อให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครอบคลุมตั้งแต่การนิเทศ การติดตามผล และการประเมินผล

5. กำหนดแนวทางการประเมิน ให้เป็นไปตามที่สถานศึกษากำหนด

Mckown (1952 : 1-8) ได้เสนอแนวคิดที่ว่า หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมไม่ใช่สิ่งใหม่ เพราะหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมเกิดพร้อมสถานศึกษา จากอดีตจนถึงปัจจุบันครูส่วนใหญ่คงสนใจงานสอนในชั้นเรียนเป็นหลัก ครูจึงไม่ทราบความสนใจทางสังคมและทางกายภาพของนักเรียนเพราะเข้าใจว่าการสอนสำคัญกว่าการเรียนรู้ และการทำงานหนักสำคัญกว่าการทำงานที่มีประโยชน์ เหล่านี้เป็นการสกัดการศึกษาของเด็กแต่ละคน เพราะการศึกษายุคใหม่นักเรียนต้องเป็นผู้รอบรู้ ทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย สังคม จิตวิญญาณ และการมีวิชาชีพ

ในสมัยปี ค.ศ.1952 การจัดทำหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม จึงมีจุดประสงค์ที่สำคัญ 8 ประการดังต่อไปนี้ (Mckown. 1952 : 13-17)

1. การลงทุนเพื่อผลตอบแทนทางการศึกษา ซึ่งเป็นความต้องการพื้นฐานที่สำคัญ โดยการจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสอันมีค่ามากมายซึ่งเป็นแรงขับที่จะส่งผลให้มีการตอบแทนจากการลงทุนเพื่อการศึกษา

2. การเตรียมตัวนักเรียนสู่ชีวิตจริงในระบบประชาธิปไตย โดยการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง นอกเหนือจากการเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตย

3. การเพิ่มปริมาณการเป็นตัวตนของนักเรียน โดยการเป็นนายตนเองจากการไม่สามารถควบคุมตนเองในสังคมได้

4. การเรียนรู้ความร่วมมือทางสังคม โดยการส่งเสริมให้เห็นคุณค่าการแสดงออกโดยตนเองสู่การลดความเห็นแก่ตัวลงในที่สุด

5. การเพิ่มความสนใจของนักเรียนในโรงเรียน โดยการเพิ่มโอกาสให้นักเรียนเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ อันเป็นการเพิ่มจำนวนนักเรียนในการได้การเพิ่มความสนใจของนักเรียนในโรงเรียน โดยการเพิ่มโอกาสให้นักเรียนเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ อันเป็นการเพิ่มจำนวนนักเรียนในการได้รับประโยชน์จากการจัดการศึกษา

6. การพัฒนาขวัญกำลังใจในโรงเรียน โดยการพัฒนาให้นักเรียนไม่เพียงให้เกิดความภาคภูมิใจในโรงเรียนเท่านั้น แต่เกิดความผูกพันต่อโรงเรียนด้วย

7. การสนับสนุนกฎระเบียบ โดยการให้นักเรียนตั้งกฎระเบียบมาตรฐานของตน ซึ่งหลักสูตรจะประกอบด้วยกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้พัฒนาความกตัญญูทางสังคมเกี่ยวกับระเบียบต่างๆในโรงเรียนได้ในระดับสูง

8. การค้นพบและการพัฒนาคุณภาพและความสามารถพิเศษ โดยการให้โอกาสนักเรียนค้นพบและพัฒนาพร้อมกับกลุ่มเพื่อนในวัยเดียวกันที่มีอุดมการณ์และความเข้าใจต่อสิ่งที่สนใจตรงกันอันเป็นแนวพัฒนาให้นักเรียนมีความรับผิดชอบ และเป็นพลเมืองดีซึ่งเป็นจุดประสงค์หลักของการศึกษา

ส่วนเพอร์โต (Piirto. 1994 : 376-399) ได้กำหนด 5 เกณฑ์สำคัญสำหรับหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม ไว้ดังนี้

1. หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมควรอยู่บนพื้นฐานคุณลักษณะของการเรียนรู้เชิงวิชาการของนักเรียน โดยพิจารณาอัตราความสามารถในการเรียนรู้ ความสามารถในการคิดเชิงนามธรรม เชิงสร้างสรรค์ เชิงวิจารณ์ และเชิงวิเคราะห์ และความสามารถในการเก็บข้อมูลความรู้ที่ประกอบด้วยข้อเท็จจริงและกระบวนการปฏิบัติ

2. หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมควรเข้มแข็งในวิชาการ โดยไม่ละเลยองค์ความรู้ด้านจริยธรรม

3. หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมควรเป็นสหวิทยาการ เปรียบเทียบแบบแผนวงล้อที่ประกอบด้วยหลากหลายวิชา เช่น ศิลปะ มนุษยศาสตร์ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ ภาษาและปรัชญา

4. หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมควรมุ่งเน้น โครงร่างสำคัญ 6 ประเด็น ซึ่งใน 5 ประเด็นแรกจากแนวคิดของเอลเลียท ไอส์เนอร์ (Elliot Eisner) ซึ่งกล่าวในปี 1985 และโฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ (Howard Gardner) ได้เพิ่มแนวคิดอีก 1 ประเด็น ในปี 1991 โดยมีรายละเอียดเป็นลำดับ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 มุ่งความสัมพันธ์ส่วนบุคคล

ประเด็นที่ 2 มุ่งเน้นวิทยาศาสตร์ประยุกต์

ประเด็นที่ 3 มุ่งเน้นหลักการและเหตุผลเชิงวิชาการ

ประเด็นที่ 4 มุ่งเน้นการปรับตัวทางสังคมและการสร้างสังคมใหม่

ประเด็นที่ 5 มุ่งเน้นพัฒนากระบวนการทางปัญญา

ประเด็นที่ 6 มุ่งเน้นวิธีการการเข้าใจอย่างถ่องแท้ เช่น ทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ นักเรียนต้องสามารถแจกแจงองค์ประกอบ สังเกต จำแนกความเหมือนและความต่าง เปรียบเทียบและความเห็นผิดแผก จัดลำดับ กำหนดมาตรการ สรุป เห็นความสัมพันธ์ พบ ประเด็นสำคัญ ตัดสินใจด้วยเหตุและผล อุปมาอุปมัย คาดการณ์ อ้างอิง และประเมินได้

5. หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมควรมีความสมดุล มีความเป็นบูรณาการ และมีความหมาย

กรมวิชาการ (2546 : 34) ได้กำหนดวัตถุประสงค์การจัดทำหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมที่เน้นความถนัดและความสนใจของนักเรียนดังนี้

1. พัฒนาความรู้ ความสามารถ ด้านคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้เกิดทักษะ ประสบการณ์ ทั้งวิชาการ และวิชาชีพตามทักษะ

2. มีคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์

3. มีสุขภาพและบุคลิกภาพทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจที่ดี

4. ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

5. มีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกับผู้อื่นในระบอบประชาธิปไตย

หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน และเพิ่มเสริมการเรียนรู้อื่น ๆ ทั้งสาระและกระบวนการที่ไม่ปรากฏในหลักสูตรปกติ เช่น การคิดระดับสูง และสหวิทยาการ เป็นต้น หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมจะส่งเสริมการเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลาง การใช้ยุทธศาสตร์การสอนของครู และการใช้เวลาการเรียนรู้น้อยลง โดยนักเรียนสามารถจบการศึกษาในระบบตามที่ได้กำหนดไว้ เพราะการเรียนรู้เป็นเรื่องกระบวนการพัฒนาที่ต้องดำเนินอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ความสามารถในการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละคนแตกต่างกัน นอกจากนี้หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมยังพิจารณาทั้งที่เป็นเนื้อหาและกระบวนการ อาจเป็นการเพิ่มเนื้อหาของการเรียนรู้ที่ไม่มีในหลักสูตรปกติเป็นเนื้อหาที่ยากขึ้น มีความกว้างและความลึกมากขึ้น หรือขยายกลยุทธ์ในการสอนให้แตกต่างไปจากเดิม หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมจะมีประสิทธิภาพมากขึ้นถ้าหากเป็นหลักสูตรที่ขยายจากหลักสูตรเดิม และครูผู้สอนทราบความต้องการหรือทราบวัตถุประสงค์ว่าจะเกิดอะไรกับนักเรียน ดังนั้นเมื่อเทียบกับทฤษฎีการคิดของ บลูม (Bloom) หรือการจัดลำดับวัตถุประสงค์ทางการศึกษาของบลูม (Bloom)s Taxonomy) จากลำดับง่ายสู่ลำดับยาก จะพบว่า หลักสูตรสถานศึกษาจะมุ่งเน้นการเรียนรู้ความรู้ความเข้าใจ และความเข้าใจ และด้านการนำไปใช้เป็นส่วนใหญ่ ขณะที่หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมจะมุ่งเน้นการเรียนรู้ด้านการวิเคราะห์ ด้านการสังเคราะห์ และด้านการประเมินผล

สรุปได้ว่า หลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม หมายถึง หลักสูตรที่พัฒนามาจากความ ต้องการของผู้เรียนและชุมชนเป็นหลัก ซึ่งสถานศึกษาได้จัดประสบการณ์ให้เกิดการเรียนรู้ที่ นักเรียนสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยผู้วิจัย ได้พัฒนาหลักสูตรทักษะชีวิตการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง เพื่อให้ให้นักเรียนเกิดความ ตระหนักในคุณค่าแห่งตน พร้อมทั้งจะเผชิญกับปัญหาอุปสรรคในภาวะสังคมปัจจุบัน ซึ่งเป็น การสร้างภูมิคุ้มกันชีวิตเพื่อเป็นเยาวชนที่ดีมีคุณภาพของสังคมต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

ผลการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ทักษะชีวิตที่เกี่ยวกับความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น ตามรายละเอียดดังนี้

กัญช์ เกสรสุคนธ์ (2546 : 48-53). อ้างอิงจาก อนุรักษ์ บัณฑิตยชาติ (2542 : 78- 82) ศึกษาผลของกิจกรรมกลุ่มที่มีต่อความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง ของเยาวชนในสถาน สงเคราะห์เด็กชายบ้านเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างคือเยาวชนที่มีอายุระหว่าง 13-18 ปี ที่ได้รับการ สงเคราะห์ในสถานสงเคราะห์บ้านเชียงใหม่ จำนวน 19 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบวัดการเห็นคุณค่าในตนเองฉบับนักเรียนของ คูเปอร์สมิธ (Coopersmith) และกิจกรรมกลุ่ม ผลการศึกษาพบว่า เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม มีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองเพิ่มขึ้นอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเยาวชน ที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มมีความรู้สึกเห็นคุณค่าใน ตนเองมากกว่าเยาวชนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ปรีศรา ภาสภากร (2546 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตาม ทฤษฎีทวินิยม ที่มีต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กที่ถูกทารุณกรรมทางเพศ ศูนย์พิทักษ์สิทธิ เด็ก กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า เด็กที่ถูกทารุณกรรมทางเพศ ที่ได้รับคำปรึกษาแบบ กลุ่มตามทฤษฎีทวินิยม มีการเห็นคุณค่าในตนเองเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเด็กที่ถูกทารุณกรรมทางเพศที่ได้รับคำปรึกษาแบบกลุ่มตามทฤษฎีทวินิยม มีการเห็นคุณค่า ในตนเองเพิ่มขึ้นมากกว่าเด็กที่ไม่ได้รับคำปรึกษา

วิไลรัตน์ หิรัญสุโขติ และคนอื่นๆ (2550 : 66). ได้ศึกษาผลการใช้กิจกรรมกลุ่ม สัมพันธ์เพื่อพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กกำพร้า เป็นการวิจัยเชิงทดลอง มีจุดมุ่งหมาย เพื่อจัด โปรแกรมกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเอง ของเด็กกำพร้า เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบวัดการเห็นคุณค่าในตนเอง และ โปรแกรมกิจกรรมกลุ่ม

สัมพันธ์ ผลการวิจัยพบว่า การเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กกำพร้าในสถานสงเคราะห์เด็กชานบ้านมหาเมฆ มีการเห็นคุณค่าในตนเองสูงขึ้น ในด้านการมองเห็นตนเองเมื่ออยู่ในกลุ่มเพื่อนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 หลังจากเข้าร่วมโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเอง ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

เฉลิมพล สวัสดิ์พงษ์ (2551 : บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเอง โดยทำการศึกษาแก่นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 กำหนดขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรเป็น 4 ชั้น ได้แก่ชั้นที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ชั้นที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร ชั้นที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร ชั้นที่ 4 การติดตามประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนพระโขนงพิทยาลัย ปีการศึกษา 2550 ภาคเรียนที่ 2 จำนวน 1 ห้องเรียน นักเรียน 44 คน แบบแผนการทดลองเป็นแบบ One Group Pretest-Posttest Design ระยะเวลาในการทดลอง 24 คาบ คาบละ 50 นาที เป็นเวลา 8 สัปดาห์ ผลการทดลองใช้หลักสูตรพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนการเห็นคุณค่าในภาพรวมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ค่าเฉลี่ยการเห็นคุณค่าในตนเองด้านภาพลักษณ์ก่อนและหลังการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยคะแนนการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้เรียนหลังเรียน โดยจำแนกตามระดับกลุ่มที่มีการเห็นคุณค่าในตนเองสูง ปานกลาง และน้อยพบว่า แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และผลการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ โดยใช้วิธีของเซฟเฟ (Sheffe) พบว่า กลุ่มที่มีระดับกลุ่มที่มีการเห็นคุณค่าในตนเองสูงมีความแตกต่างกับกลุ่มที่มีระดับ การเห็นคุณค่าในตนเองระดับปานกลาง และระดับน้อย ส่วนกลุ่มที่มีการเห็นคุณค่าในตนเองระดับปานกลางและระดับน้อย ไม่แตกต่างกัน และผลการเปรียบเทียบพฤติกรรมการทำงานกลุ่มในการเรียนรู้ในกลุ่มย่อย พบว่าผู้เรียนมีพฤติกรรมการทำงานกลุ่มหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ธเนตร ตัญญาพงษ์ (2554 : 39-42). ได้ศึกษาผลของกิจกรรมนันทนาการเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กกำพร้าที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ บ้านแก้วดี จังหวัดลพบุรี มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาผลของการจัดกิจกรรมนันทนาการเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กกำพร้าที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 2 ส่วน คือกิจกรรมนันทนาการเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเอง และแบบ

วัดการเห็นคุณค่าในตนเอง ผลการศึกษาพบว่า เด็กกำพร้าที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์เมื่อได้รับกิจกรรมนันทนาการเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเอง มีการเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่าก่อนการทดลอง และสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ชูลิพร ดัดงาม (2554 : 14-27). ได้ศึกษาความสามารถการใช้ทักษะชีวิตตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โรงเรียนอัสสัมชัญแผนกประถม ปีการศึกษา 2554 พบว่า นักเรียนมีความสามารถการใช้ทักษะชีวิตด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น อยู่ในระดับค่อนข้างสูงทุกข้อ ข้อ 1) ฉันพอใจในตัวเองที่เป็นอยู่ทุกวันนี้เพราะคิดว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในสิ่งที่พ่อแม่ให้มา และข้อ 10) ฉันรีบบอกเพื่อนว่าฉันทำการบ้านข้อที่ยากได้ มีความสามารถการใช้ทักษะชีวิตที่ได้จากค่าคะแนนเฉลี่ยของคะแนนสอบถามวัดความสามารถการใช้ทักษะชีวิตรายข้อทุกข้อสูงสุดเท่ากับ 4.49 รองลงมาได้แก่ ข้อ 6) ฉันไม่ละเลยที่จะไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งประธานนักเรียนเพราะฉันถือว่าเป็นการรักษาลิทธิของตนเอง และข้อ 3) การได้ไปทัศนศึกษาเป็นสิ่งที่ฉันชอบมากเพราะได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.47 และ 4.44 ตามลำดับ

ปิยาภรณ์ พุ่มแก้ว (2555 : 171-183) ได้พัฒนาหลักสูตรทักษะชีวิตโดยใช้การคิดเป็นฐานการเรียนรู้ สำหรับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 6 ในการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรทักษะชีวิต โดยใช้การคิดเป็นฐานการเรียนรู้ และศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตร โดยกำหนดขั้นตอนการดำเนินการ 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตร ขั้นตอนที่ 3 การนำหลักสูตรไปใช้ และขั้นตอนที่ 4 การประเมินและปรับปรุงหลักสูตร โดยมีแบบแผนการทดลองเป็นแบบ Pretest-Posttest Control Group Design กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2554 โรงเรียนบ้านหนองหมีห้วยดง(ประชาวิทยาคาร) จำนวน 2 ห้อง จำนวนนักเรียน 40 คน กำหนดเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ผลการวิจัยพบว่า คะแนนการประเมินทักษะชีวิตของกลุ่มทดลองหลังการใช้หลักสูตรกับก่อนการใช้หลักสูตรแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 คะแนนการประเมินทักษะชีวิตหลังการใช้หลักสูตรของกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และพัฒนาการของพฤติกรรมทักษะชีวิตของกลุ่มทดลองจากการประเมิน 4 ครั้ง ในระหว่างการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรพบว่า มีแนวโน้มสูงขึ้นทุกระยะ ผลการประเมินประสิทธิผลของหลักสูตร พบว่าหลักสูตรมีประสิทธิผลตามเกณฑ์ที่กำหนด

งานวิจัยต่างประเทศ

Leung and Sand (1981 : 291-298) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเห็นคุณค่าในตนเองกับบุคลิกภาพทางอารมณ์ โดยให้นักศึกษาวิทยาลัยชั้นปีที่ 1-4 ทำแบบวัดการเห็นคุณค่าในตนเองกับบุคลิกภาพทางอารมณ์ ผลปรากฏว่า นักศึกษาที่เห็นคุณค่าในตนเองสูงจะมีบุคลิกภาพทางอารมณ์สูงกว่านักศึกษาที่เห็นคุณค่าในตนเองต่ำ

Coopersmith (1981 : 87-92) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าแห่งตนกับความวิตกกังวลในเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่านักเรียนที่มีคุณค่าแห่งตนสูง จะมีความวิตกกังวลน้อยกว่านักเรียนที่มีคุณค่าแห่งตนต่ำ

Ronkin (1982 : 1093-A) ได้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาจากการฝึกอบรมมนุษยสัมพันธ์ 1 ภาคการศึกษา กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กวัยรุ่นซึ่งแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 2 กลุ่ม จะได้รับการฝึกอบรมมนุษยสัมพันธ์ซึ่งเป็นรายวิชาที่จัดขึ้น 1 ภาคการศึกษา และมีกลุ่มควบคุม 1 กลุ่ม เครื่องมือที่ใช้คือ The Tennessee Self-Concept Scale ผลปรากฏว่า กลุ่มทดลองมีระดับการเห็นคุณค่าในตนเองสูงขึ้นมากกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญ

Daly & Blurton (1983 : 361-366) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าแห่งตนกับความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล ตามแนวทฤษฎีการพิจารณาเหตุผลและอารมณ์ โดยให้นักศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 251 คน ทำแบบวัดคุณค่าแห่งตนและแบบวัดความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล ผลการศึกษาพบว่าคุณค่าแห่งตนมีความสัมพันธ์ทางลบกับความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล

Rice (1987 : 1065-A) ได้ศึกษาผลของกลุ่มการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบมีโครงสร้างต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของเยาวชนผิวดำเพศชายที่กระทำผิด และถูกกักขังอยู่ในสถานกักกันเยาวชน โดยการจัดโปรแกรมการเห็นคุณค่าในตนเอง จำนวน 12 ครั้ง พบว่าเยาวชนในกลุ่มทดลองมีความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

Barry (1989 : 186) ได้ศึกษาผลการอบรมการกล้าแสดงออกต่อคุณค่าแห่งตนและบทบาททางเพศของนักศึกษาพยาบาล พบว่า นักศึกษาพยาบาลมีการกล้าแสดงออกเพิ่มขึ้นทั้งในระยะหลังได้รับการอบรม และระยะติดตามผล ความสัมพันธ์ระหว่างการกล้าแสดงออกและคุณค่าแห่งตนในทิศทางบวก แต่ไม่พบความสัมพันธ์ ระหว่างการกล้าแสดงออกและคุณค่าแห่งตนในกลุ่มกระเพาะ

Richman (1993 : 127) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองและการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย กลุ่ม

ตัวอย่างนี้เป็นนักเรียนเกรด 11 และ 12 จำนวน 195 คน ในนอร์ธแคลิฟอร์เนียอายุเฉลี่ย 16.2 ปี ด้วยการทำแบบทดสอบวัดคุณค่าในตนเองของโรเซนเบอร์ก แบบวัดอ้อม โนทีสซ์ของปีแอร์ และแฮริส พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักเรียนถูกประเมินโดยแบบทดสอบทางจิตวิทยา ซึ่ง พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ได้แก่ ความวิตกกังวล ความอ่อนเพลีย อาการเจ็บปวดทางร่างกาย การขาดความเชื่อมั่นทางสังคม และการขาดความสุขในสังคม พบว่าเมื่อพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเพิ่มสูงขึ้น ระดับการเห็นคุณค่าในตนเองต่ำลง

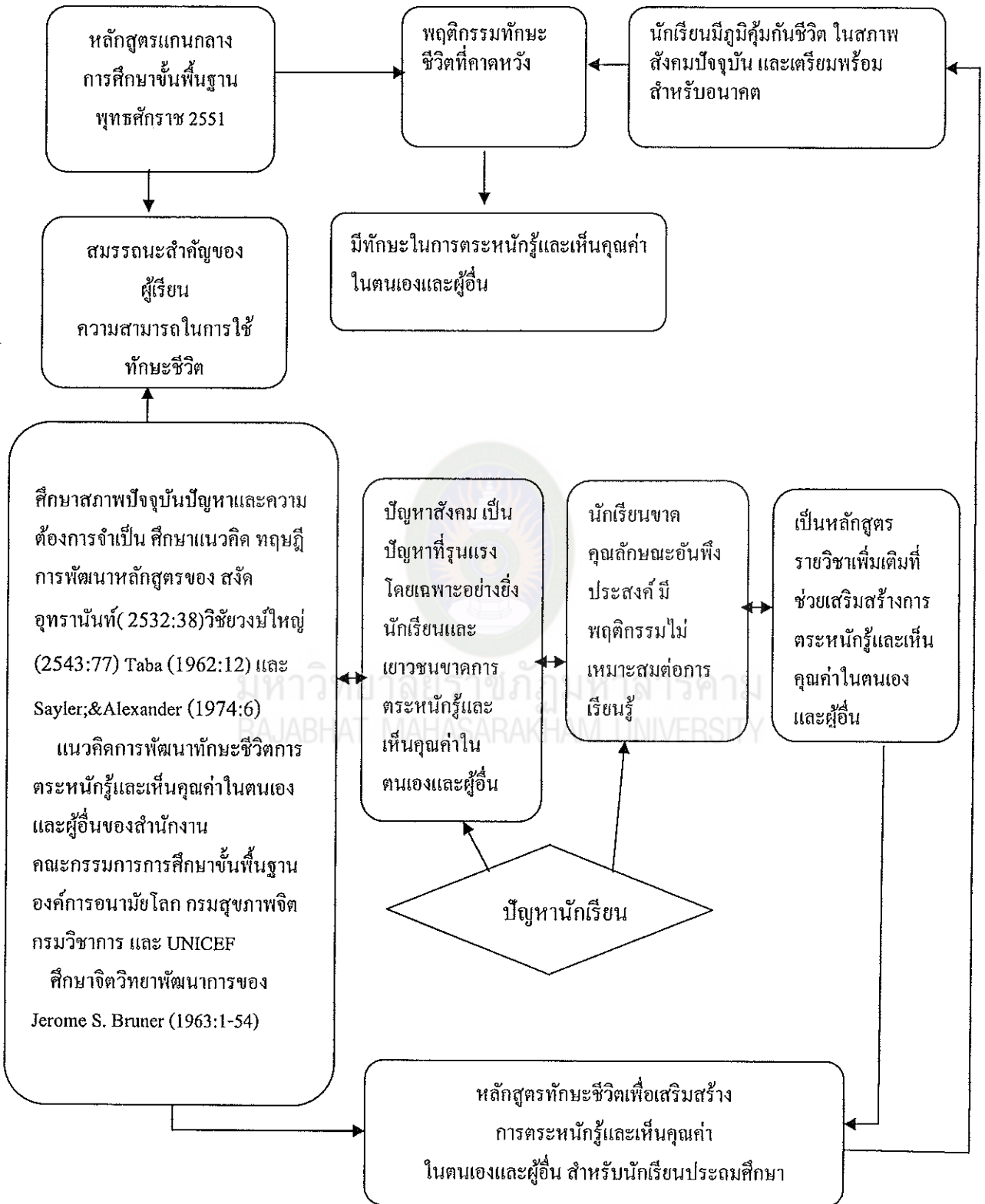
Omizo (1998 : 167) ได้ใช้การให้คำปรึกษาแบบกลุ่มมาพัฒนาความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียนเชื้อชาติฮาวาย หรือเชื้อชาติผสม จำนวน 50 คน ที่มีอายุระหว่าง 8-11 ปี พบว่านักเรียนมีคะแนนการเห็นคุณค่าในตนเองสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

Diana (2005 : 799-780) ได้ศึกษาผลของการทำงานกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อจิตวิญญาณการเอื้ออาทรในการพัฒนาการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง กับหญิงต้องขังที่มีประวัติติดยาเสพติด จำนวน 8 คน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาผลของการทำงานกลุ่มต่อการพัฒนาการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง โดยการจัดรูปแบบกิจกรรมการออกกำลังกาย การทำสมาธิ ฟีกสติ การทำงานตามความฝันของตนเอง การเขียนแสดงความรู้สึกของตนเอง และงานศิลปะต่าง ๆ แล้วสัมภาษณ์ จากการศึกษาพบว่า การทำงานกลุ่มจะช่วยพัฒนาการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่าปกติ

Mieke Van Houtte (2005 : 757) ได้ศึกษาการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียนเทคนิคและอาชีวศึกษา จากข้อมูล 3,720 คน ที่เป็นนักเรียนชายจำนวน 2,404 คน นักเรียนหญิงจำนวน 1,316 คน ใน 33 โรงเรียนมัธยมศึกษา เป็นโรงเรียนเทคนิค/อาชีวศึกษา จำนวน 19 โรงเรียน และโรงเรียนทั่วไป อีกจำนวน 14 โรงเรียน จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบแสดงให้เห็นว่านักเรียนหญิงมีการเห็นคุณค่าในตนเองต่ำกว่านักเรียนชาย และนักเรียนชายเทคนิค/อาชีวศึกษามีการเห็นคุณค่าในตนเองต่ำกว่านักเรียนชายในโรงเรียนทั่วไปแต่นักเรียนหญิงไม่มีความแตกต่าง

Angela Fung-Ying Siu and Chi-Shing Tse (2012 : 560) ได้ศึกษาผลของการจัดกลุ่มความสามารถของนักเรียนประถมศึกษาในฮ่องกงกับกลวิธีในการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียนที่มีปัญหาเรื่องอารมณ์ กับนักเรียน 892 ชั้นที่มีอายุระหว่าง 3-6 ปี โดยใช้แบบสอบถามวัดกลวิธีในการเผชิญปัญหาทางอารมณ์ พบว่านักเรียนที่เข้ากลุ่มความสามารถจะมีกลวิธีในการเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่านักเรียนในชั้นเรียนปกติ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรทักษะชีวิตเพื่อเสริมสร้างการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น สำหรับนักเรียนประถมศึกษา